

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A HUN-REN BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2024 | 1. SZÁM
LXVI. ÉVFOLYAM

Kertész Balázs

Királyi tartózkodási hely, vásár és városi oklevéladás
a középkori Székesfehérváron

B. Halász Éva

A szlavón várnemesek családi kapcsolatai
és családi hálózata a 15. század végén és a 16. század elején

Mikó Gábor

I. Mátyás király leveleskönyve
Johann Georg Schwandtner gyűjteményében

Papp Júlia

Az 1515. évi bécsi Habsburg–Jagelló kettős eljegyzés
16–19. századi képzőművészeti reprezentációja

Demeter Gábor – Tompa László

Az úrbéres lakosság életkörülményeinek differenciái
a 18. századi birtoktípusokon

Göncz László

A Muravidék hovatarozásának ügye az 1919-es békekonferencián

Farkas Kornél – Rosu Kriszta

Adalékok a művészeti javak hazahozatali tevékenységéhez 1946–1949 között

---

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN
felelős szerkesztő

FÓNAGY ZOLTÁN, NEUMANN TIBOR, OBORNI TERÉZ, ZAHORÁN CSABA
rovatvezetők

DETRE ANDRÁS
szerkesztőségi munkatárs

Szerkesztőbizottság

MOLNÁR ANTAL
elnök

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR, FODOR PÁL,
GLATZ FERENC, BRANKO OSTAJMER, † OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA,
PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR,
SZÁSZ ZOLTÁN, VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája:
tortenelmiszemle@abtk.hu

*Kérjük szerzőinket, hogy kézirataikat
a közlési szabályzatnak megfelelően készítsék el,
amely honlapunkon érhető el:
<http://www.tti.abtk.hu/kiadvanyok/folyoiratok/tortenelmi-szemle.html>*

A 2024-es évfolyam megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja

Nemzeti
Kulturális
Alap

HUN
REN

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET

ISSN 0040-9634

TARTALOMJEGYZÉK

LXVI. évfolyam, 2024. 1. szám

TANULMÁNYOK

- Kertész Balázs** Királyi tartózkodási hely, vásár és városi oklevéladás. Három adalék Székesfehérvár középkori történetéhez 5
- B. Halász Éva** A szlavón várnemesek családi kapcsolatai és családi hálózata a 15. század végén és a 16. század elején 23
- Mikó Gábor** I. Mátyás király leveleskönyve Johann Georg Schwandtner gyűjteményében 35
- Papp Júlia** Az 1515. évi bécsi Habsburg–Jagelló kettős eljegyzés 16–19. századi képzőművészeti reprezentációja 45
- Demeter Gábor – Tompa László** Az úrbéres lakosság életkörülményeinek differenciái a 18. századi birtoktípusokon 85
- Göncz László** A Muravidék hovatarozásának ügye az 1919-es békekonferencián 121
- Farkas Kornél – Rosu Kriszta** Adalékok a II. világháború következtében külföldre került művészeti javak 1946–1949 közti hazahozatalához 155
- ### MEGEMLEKEZÉS
- Konrád Miklós** Haraszi György (1947–2023) 185

„BELLA GERANT ALII, TU FELIX AUSTRIA NUBE”
Az 1515. évi bécsi Habsburg–Jagello kettős eljegyzés 16–19. századi
képzőművészeti reprezentációja

PAPP JÚLIA

REPRESENTATION OF THE HABSBURG–JAGELLO DOUBLE
ENGAGEMENT IN VIENNA IN 1515 IN 16TH–19TH CENTURY ART

During the reign of Maximilian I, in the 1510s, the Habsburg–Jagello dynastic marriage efforts were revived, culminating in the 1515 Vienna princes’ meeting and double engagement (Louis II. betrothed Maria Habsburg and Maximilian I. symbolically betrothed Anna Jagello, daughter of Vladislav II.). It was partly this event, which was accompanied by a significant artistic representation, that laid the foundations for the Habsburg Monarchy’s claim to the Czech and Hungarian thrones, following the unexpected death of Louis II. at the Battle of Mohács.

Not only did Maximilian I. add to the splendour of the event with generous gifts to the monarchs arriving in Vienna, but he also paid special attention to the representation of the fine arts. For example, Bernhard Strigel, the emperor’s court painter, painted several works of art depicting the young King Louis, whom he adopted as his son. The double engagement in St Stephen’s Cathedral in Vienna on 22 July 1515 was depicted in a monumental woodcut of the fictitious Ehrenpforte [triumphal arch] of Maximilian I, made in 1517–1518 and republished in 1526, and in the Emperor’s tomb in Innsbruck, completed in the 1560s. In the 19th century, the events of the reign of Maximilian I., considered one of the heydays of the Habsburg Monarchy, including the double engagement of the prince, were recalled in numerous works of art. In addition to illustrations for history books of the Habsburg Empire, it appeared, for example, on the walls of the ceremonial hall of the castle of Hernstein and in a monumental painting by the historical painter Václav Brožík [Wenzel von Brozik] at the end of the 19th century.

Keywords: double engagement in Vienna in 1515, Habsburg–Jagello dynastic relations, Maximilian I., Vladislav II., Louis II., first half of the 16th century.

A Habsburg-ház évszázadokon keresztül sikeresen alkalmazta a békés területszerzés eszközeként a dinasztikus házasságkötést. A 16. század első évtizedeiben kelet-európai hegemóniájuk megteremtésének és megszilárdításának egyik állomása a Habsburg és

---

Papp Júlia, tudományos főmunkatárs, HUN–REN BTK Művészettörténeti Intézet, 19. századi építészeti és képzőművészeti osztály. A tanulmány az NKFIH 138702. számú, Az 1526. évi mohácsi csata 16–19. századi képzőművészeti recepciója című pályázata és a bécsi Collegium Hungaricum támogatásával készült.

a Jagelló uralkodóház tagjai közötti házasságkötés volt, amely fontos szerepet játszott abban, hogy II. Lajos (1506–1526) magyar és cseh király 1526-ban, az I. Szulejmán (1494–1566) szultán hadseregével vívott mohácsi csatában bekövetkezett váratlan halála után a Habsburgok több évszázadra megszerezhetnék a magyar és a cseh trónt. 1506 márciusában I. Miksa (1459–1519) német-római császár titkos házassági szerződést kötött a magyar királyi párral, II. Ulászlóval (1456–1516) és Candalei Annával [Anne de Foix] (1484–1506), amely szerint a császár két unokája (néhány hónappal később fiatalon elhunyt fiának, Szép Fülöpnek [1478–1506] a gyermekei közül Mária, illetve Károly vagy Ferdinánd) és II. Ulászló lánya, Jagelló Anna (1503–1547), valamint születendő gyermeke a megfelelő életkor elérésekor házasságot kötnek. Bár Corvin János (1473–1504) 1504-ben bekövetkezett halála után az 1505. évi rákosi országgyűlésen a magyar nemesség határozatban mondta ki, hogy ha II. Ulászló fiúörökös nélkül hal meg, nemzeti királyt kell választani, II. Ulászló ezzel szemben a Habsburg–Jagelló dinasztikus kapcsolatokat kívánta fejleszteni. A titkos tárgyalások II. Ulászló és I. Miksa között már akkor megkezdődtek, amikor még háború folyt a két ország között. A megegyezést és ezzel együtt az 1506. július 19-i békekötést is felgyorsította, hogy 1506. július 1-én megszületett a magyar trónörökös, a későbbi II. Lajos.¹ Candalei Anna 1506. július 26-án, fia születése után három héttel elhunyt.

I. Miksa 1515 nyarán Bécsben fényes, költségeiben egy hadjáratéhoz közelítő kongresszust rendezett, amelyen számos európai fejedelem részt vett,² s amelynek elsődleges célja a Habsburg–Jagelló dinasztikus kapcsolatok szorosabbra fűzése volt. II. Ulászló, testvére, I. (Öreg) Zsigmond (1467–1548) lengyel király és számos előkelőség már 1515 márciusában Pozsonyba érkezett, I. Miksa azonban elfoglaltságai miatt nem utazott oda, a legközelebbi politikai tanácsadói közé tartozó Matthäus Lang von Wellenburg (1468–1540) gurki érsek képviselte. A dinasztikus kapcsolatok megerősítésére 1515. július 22-én, Bécsben került sor. I. Miksa udvari történésze és diplomatája, az eseményekről naplójában részletesen beszámoló Johannes Cuspinianus (1473–1529)³ szerint az ünnepség a Hofburg-

- 1 Köblös József – Süttő Szilárd – Szende Katalin: *Magyar békeszerződések 1000–1526*. Pápa, 2000. 266–274.
- 2 Az úgynevezett első bécsi kongresszusról 2015 áprilisában Bécsben – osztrák, magyar, lengyel, cseh és szlovák kutatók részvételével – *Wiener Kongress 1515. Wendepunkt Mitteleuropas. Jagiellonen und Habsburger* címmel háromnapos tudományos tanácskozást tartottak, s elkészült egy virtuális kiállítás honlapja is. https://www.khm.at/fileadmin/content/KHM/Ausstellungen/2015/1515/Kongress1515_Floorplan.pdf. (A letöltés ideje: 2024. május 30.) A tudományos tanácskozás kiadványát lásd *Das Wiener Fürstentreffen von 1515. Beiträge zur Geschichte der Habsburgisch-Jagiellonischen Doppelvermählung*. Hrsg. Bogusław Dybaś – István Tringli. Bp., 2019. (21st Century Studies in Humanities.) Lásd még pl. Hermann Szusanna: *Az 1515. évi Habsburg–Jagelló szerződés. Adalék a Habsburgok magyarországi uralmának előtörténetéhez*. Bp., 1961. (Értekezések a Történeti Tudományok Köréből [Új Sorozat] 21); *Maximilian I. Triumph eines Kaisers. Herrscher mit europäischer Visionen*. Hrsg. Herta Arnold. Innsbruck, 2005. (Kulturgüter in Tirol 6) [Kiállítási katalógus] 66–69.; Enikő Spekner: *Die Geschichte der Habsburgisch-jagiellonischen Heiratsverträge im Spiegel der Quellen*. In: *Maria von Ungarn (1505–1558). Eine Renaissancefürstin*. Hrsg. Martina Fuchs – Orsolya Réthelyi. Münster, 2007. 25–46.; Thomas Kuster: „... mit den allergewaltigsten und fürnembsten Königen und Potentaten der Christenheit. Schwagerschafft und verwantnuß gemacht...” Eine Zusammenschau maximilianeischer Familienpolitik. In: *Maximilian I. „Zu Lob und ewiger Gedachtnus.”* Hrsg. Sabine Haag – Veronika Sandbichler. Wien, 2019. [Kiállítási katalógus] 31–33.
- 3 *Rerum Germanicarum Scriptores uarii...* Tomus Secundus [...] Curante Burcardo Gotthelfffio Struvio [...] Argentonati, 1717. 606–607.; Johannes Cuspinianus: *Napló I. Miksa császár találkozájáról Magyarország, Csehország és Lengyelország három királyával (1515)*. In: *Krónikáink magyarul*. III/1–3. Vál., ford. Kulcsár Péter.

ban kezdődött, majd az egybegyűltek átmentek a feldíszített Stephansdomba, ahol Bécs püspöke misét mutatott be. A mise után I. Miksa „valami rejtett helyen fejedelmi öltözetet és koronát vett föl, és mint császár ment be a karzatra, akivel a főtisztelendő esztergomi bíboros [Bakócz Tamás – P. J.] gyűrűvel lekötelezve eljegyezte Anna úrhölgyet. Akkor ugyanez a bíboros Lajos királyt és Mária úrhölgyet kötötte össze és egyesítette.”⁴ Jagelló Annát tehát később kiválasztandó egyik fiúunokája, Károly vagy Ferdinánd számára szimbolikusan magával a császárral jegyezték el.

A hazai és a külföldi szakirodalom egy része az eseményt eljegyzésként,⁵ másik része esküvőként említi, s gyakran találkozunk egy tanulmányon vagy könyvön belül mindkét kifejezéssel.⁶ Cuspinianusnál is „dies pro contrahendis sponsalibus inter principes & Reginalas”,⁷ azaz a hercegek és királylányok eljegyzésének napja, illetve a dómban rendezett ünnepség leírásakor „vt Caesar [...] vui desponsata est domina Anna per Reuerendissimum Cardinalem Strigoniensem per annuli subarrationem. Tum Ludouicus Rex, & Domina Maria per eundem Dominum Cardinalem copulati & coniuncti sunt...”,⁸ vagyis I. Miksa és Anna eljegyzése, illetve Lajos és Mária összeházasítása, egyesítése egyaránt szerepel. A *desponsata* [jegyes] kifejezés olvasható – mint látni fogjuk – egy feltehetően 1515-ben készült,

---

Bp., 2006. (Történelmi Források) 156–157. Vö. újabban Zsolt Szebelédi: Cuspinians Prolog zu seinem *Diarium* des Wiener Fürstentages von 1515. In: *Iohannes Cuspinianus (1473–1529). Ein Wiener Humanist und sein Werk im Kontext*. Hrsg. Christian Gastgeber – Elisabeth Klecker. Wien, 2012. 307–314.; Claudia Wiener: Der 'Wiener Kongress' von 1515 als literarisches Doppelprojekt. Zum Verhältnis von Benedictus Chelidonius' Epos *De conventu Divi Caesaris* zu Johannes Cuspinians *Diarium*. In: *Iohannes Cuspinianus*, 349–377.; Tóth Gergely: Bűnbakkegypzés és propaganda. Az 1526. évi török hadjárat és a mohácsi csata az újkori történetírásban. I. A 16. század történetírása. In: *Több mint egy csata: Mohács. Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben*. Szerk. Fodor Pál – Varga Szabolcs. Bp., 2019. (Mohács 1526–2026. Rekonstrukció és Emlékezet) 77.; *The Last Knight. The Art, Armor, and Ambition of Maximilian I*. Ed. Pierre Terjanian. New York, 2019. 183–184. 89. tétel.

- 4 Cuspinianus: Napló, 156–157. A Hofburgban, illetve a Stephansdomban történt eseményekről lásd még *Ehrenspiegel des Hauses Österreich*. Augsburg [1555–1559 körül]. [Kézirat.] Bayerische Staatsbibliothek. II. Cgm 896. 284^v–285^r. Anna és Mária egy darabig a bécsi Hofburgban [Cillierhof] lakott, majd 1517-től közös udvartartásban Innsbruckban éltek, innen kerültek férjeik udvarába. Georg Heilingsetzer: Ein Baustein zur Entstehung der Habsburgermonarchie. Die Hochzeit Erzherzog Ferdinands in Linz (1521). In: *Kaiser Ferdinand I. 1503–1564. Das Werden der Habsburgermonarchie*. Hrsg. Wilfried Seipel. Wien–Milano, 2003. [Kialltási katalógus] 68–69.; Jacqueline Kerckhoff: Die Hofhaltung Marias von Ungarn. In: *Maria von Ungarn*, 211–213.; Orsolya Réthelyi: Dia Anfänge der Ofener Hofhaltung der Königin Maria von Ungarn. In: uo. 224–227.; Orsolya Réthelyi: Jagiellonian–Habsburg Marriage Policy and Cultural Transfer. The Question of Households and Court Ordinances. In: *Das Wiener Fürstentreffen*, 349–367.
- 5 Pl. Eva Frimmová: *Riccardus Bartholinus, Odeporicon*. Bratislava–Trnava, 2015.; Szalai Béla: *Így tudták, így hitték, így képzelték. A magyar történelem kortárs metszeteken 1514–1592*. Bp., 2021. 21.; Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Bp., 2022. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) [3. kiad.] 47., 55.
- 6 Monika Frenzel: *Kenotaph. Das Hochgrab Kaiser Maximilians I. in der Hofkirche zu Innsbruck*. Innsbruck, 2003. 54–55. oldalon Hochzeit és Verlobung is szerepel. „A Habsburg–Jagelló kapcsolatok egyik legfontosabb eredménye az 1515-ös bécsi fejedelmi kongresszus volt, ahol egy kettős házassággal megerősítették az 1506-os bécsújhelyi megállapodást. Ulászló fia, Lajos eljegyezte Habsburg Máriát, I. Miksa unokáját, míg Ulászló lányának hitveséül Ferdinándot, a német-római császár másik unokáját szánták (biztosítékként még az is felmerült, hogy esetleg maga Miksa lesz Anna hercegnő férje).” Szende László: *A késő középkori nagyhatalom 1301–1526. A vegyesházi királyok Magyarországa*. Bp., 2019. (Magyar História) 130.
- 7 *Rerum Germanicarum*, 606.
- 8 Uo. 607.

Annát és I. Miksát ábrázoló érmen is.⁹ Bár az 1515. évi kongresszus idején valóban készült olyan szerződés, amelyben megállapodtak a házasságkötésekről, mivel az egyházi esküvőket később rendezték meg, tanulmányomban az eljegyzés kifejezést használom. Jagello Anna és I. Ferdinánd (1503–1564) egyházi esküvőjére 1521 májusában, Linzben,¹⁰ II. Lajoséra és – az 1521 decemberében Székesfehérváron megkoronázott – Habsburg Máriaéra (1505–1558) pedig 1522. január 13-án, Budán került sor.¹¹ Szigeti Jenő szerint az itáliai Girolamo Balbi [Acellini] (1465?–1535?, korábban pozsonyi prépost, illetve II. Ulászló gyermekeinek nevelője) „1519-ben megint Lengyelországban, majd az aacheni császár-választáson képviselte II. Lajos udvarát. Útban visszafelé ő kötötte meg a házasságot II. Lajos nevében Habsburg Máriával.”¹² Egy 2018-as osztrák katalógus szerzője is az 1515-ös eseményeket *Doppelhochzeit*ként, azaz kettős esküvőként említi, utána azonban hangsúlyozza, hogy Mária és II. Lajos tényleges esküvőjét csak 1521-ben (valójában 1522 elején) tartották meg.¹³

A királytalálkozó és a kettős eljegyzés korabeli ábrázolásai és emlékei

A nemzetközi érdekű eseményről számos – részben illusztrált – német és latin nyelvű nyomtatott beszámoló, hírlevél is megjelent,¹⁴ köztük a sziléziai születésű német humanista költő és történetíró, Caspar Ursinus Velius (1493 körül – 1539), Riccardo Bartolini (1470 körül – 1529) és más neves szerzők által írt terjedelmes *ODEporicon*.¹⁵ Egy német

- 9 Fritz Dworschak: Loy Hering als Medailleur. *Archiv für Medaillen- und Plaketten-Kunde* 5 (1925–1926) 154.
- 10 Lásd Heilingssetzer: Ein Baustein.
- 11 Borbála Gulyás: Die Turniere am Hof der ungarischen Könige im 16. Jahrhundert. In: *Turnier. 1000 Jahre Ritterspiele*. Hrsg. Stefan Krause – Matthias Pfaffenbichler. Wien, 2017. 140.
- 12 Szigeti Jenő: Luther és Werbőczy találkozója. In: *Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből. Luther Márton születésének 500. évfordulójára*. Szerk. Fabiny Tibor. Bp., 1984. 202.
- 13 *Frauen, Kunst und Macht. Drei Frauen aus dem Hause Habsburg*. Hrsg. Sabine Haag – Dagmar Eichberger – Annemarie Jordan Gschwend. Wien, 2018. 120. [Dagmar Eichberger.]
- 14 Szalai: *Így tudták*, 20–21., 92., 117–119. Lásd még *Neue zeytung. Wie vnnd welcher gestalt Keyserliche Maiestat/ mitsampt den Königen von Hungern/vñ Polen/Am Sechzehenden tag Julij Tausent Fñhundert fünfzehene/zů Wien eingeriten ist/vñ was sich also verlaufen hat*. [Kiad. Friedrich Peypus.] Nürnberg, 1515. (Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts [= VD16.] N 1080.) Vö. *Habsburg Mária, Mohács özvegye. A királyné és udvara 1521–1531*. Szerk. Réthelyi Orsolya et al. Bp., 2005. [Kiállítási katalógus] 148–149. I–15. tétel. [Réthelyi Orsolya.]
- 15 Riccardo Bartolini [– Caspar Ursinus Velius] et al.: *ODEporicon id est Itinerariū Reuerendissimi in Christo patris & Dñi. D. Mathei Sancti Angeli Cardinalis Gurcensis coadiutoris Saltzburgen. Generalisq[ue] Imperii locumtenētis, Quæq[ue] in conuentu Maximiliani Cæs. Aug. Sereniss.q[ue] regū Vladislai Sigismundi ac Ludouici, memoratu digna gesta sunt...* [Kiad. Hieronymus Vietor.] Viennæ, 1515. (http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ169308608. Legutóbbi megtekintés: 2024. május 29.) Vö. Stephan Füssel: *Riccardus Bartholinus Perusinus. Humanistische Panegyrik am Hofe Kaiser Maximilians I.* Baden-Baden, 1987. 75–140.; Frimmovát: *Riccardus Bartholinus*; Jan-Dirk Müller: Johannes Cuspiniens ‚Diarium‘ über den Pressburg-Wiener Fürstentag 1515. Ein Beitrag zum politischen Humanismus in Deutschland. In: *Maximilians Ruhmeswerk. Künste und Wissenschaften im Umkreis Kaiser Maximilians I.* Hrsg. Jan-Dirk Müller – Hans-Joachim Ziegeler. Berlin, 2015. 58–59.; Jan-Dirk Müller: Imperiale Hofkultur im Blick der Gelehrten. Riccardo Bartolinis Hodoeporicon vom Wiener Fürstentag (1515). In: *Maximilians Welt. Kaiser Maximilian I. im Spannungsfeld zwischen Innovation*

1. kép. Die verainigung Kaiserlicher Ma. mit König von Ungern, Polen, Boehem aus dem Jahr 1515. [Augsburg, 1515.] Wienbibliothek. Druckschriftensammlung. E-172229. [Címlapkép, fametszet.] (Lásd 16. j.)

nyelvű hírlevél címlapján a baldachinos trónon ülő, feltehetően udvarnokokkal és követtekkel körülvett I. Miksát látjuk, aki egy térdelő ifjúnak egy irattekercset nyújt át vagy vesz át tőle (1. kép).¹⁶

Egy másik kiadványban¹⁷ két képen is megörökítették a pompás rendezvény eseményeit: a címlapon egy város elé lóháton érkező két koronás király találkozását látjuk, mögöttük kísérellel (2. kép), míg a zárókép bal oldalán két nőt (egyikük koronát visel), a jobb oldalán pedig egy kíséretével együtt lovon érkező fiatal, hosszú hajú, páncélos vitézt (3. kép).

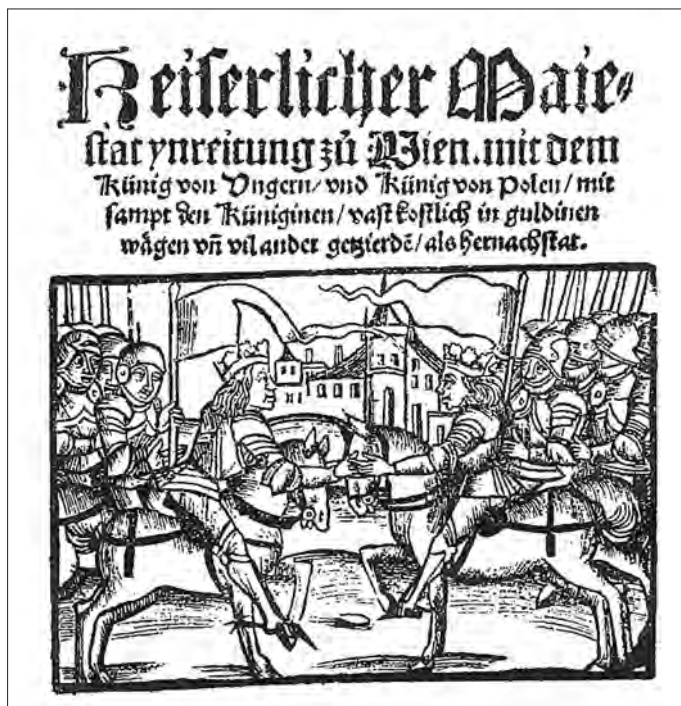
Bár ezt az illusztrációt a kontextus miatt értelmezhetnénk úgy, hogy Annát, Máriát és II. Lajost ábrázolja, a kép maga feltehetően nem ehhez a kiadványhoz készült, hanem két egymás mellé helyezett, talán a kiadó készletében már meglévő dúcrról nyomtathatták, ahogy azt a két nőalakot és a lovas elválasztó függőleges vonal, illetve a két rész eltérő háttere jelzi. A metszet kiválasztása mindenesetre szemléletesen világít rá a korabeli kiadói gyakorlatra: a kiadók a más kiadványokból átvett illusztrációknál is gyakran

und Tradition. Hrsg. Johannes Helmraht – Ursula Kocher – Andrea Sieber. Göttingen, 2018. 19–39.; Christian Gastgeber: 1515 und die literarische Aufarbeitung Johannes Cuspinian vs. Riccardo Bartolini. In: *Das Wiener Fürstentreffen*, 403–404.; Caspar Ursinus Velius: *Lajos király haláláról és Magyarország bukásáról*. [Szerk. Kasza Péter.] Bp., 2020. (Mohács 1526–2026. Rekonstrukció és Emlékezet) 8.

16 *Die Vereinigung Kaiserlicher Majestät. mit König von Ungern, Polen, Boehem aus dem Jahr 1515*. [Augsburg, 1515.] (VD16. V 626.) Wienbibliothek. Druckschriftensammlung. E-172229. (<https://daten.digitale-sammlungen.de/bsb00006083/images/index.html?id=00006083&groesser=&fip=eayaqrsqrseayawxseayaeneaya-eayaxdsydewq&no=8&seite=10>). Legutóbbi megtekintés: május 30.) Vö. Szalai: *Így tudták*, 21., 92., 107. [7. kép], 117.

17 *Keiserlicher Maiestat ynreitung zů Wien. Mit dem König von Vngern/vnd König von Polen/mit sampt den Küniginen/vast kostlich in guldinen wägen vñ vil ander getzierdē/als hernach stat*. [Kiad. Matthias Hupfuff.] Straßburg, 1515. (VD16. N 1082.) Vö. Szalai: *Így tudták*, 21., 92., 108. [8–9. kép], 118.

2. kép. Keiserlicher Maiestat ynreitung zů Wien. mit dem König von Vngern/vnd König von Polen/ mit sampt den Küniginen... Straßburg, 1515. [Címlapkép, fametszet.] (Lásd 17. j.)

3. kép. Keiserlicher Maiestat ynreitung zů Wien. mit dem König von Vngern/ vnd König von Polen/mit sampt den Küniginen... Straßburg, 1515. [Könyvillusztráció, fametszet.] (Lásd 17. j.)

törekedtek arra, hogy az olvasó tematikai kapcsolatot találjon a kép és a szöveg között.¹⁸ A római Vatikáni Könyvtár egyik kódexében található az a tollrajz, amelyik Jagelló Anna hajón történő megérkezését ábrázolja.¹⁹ A kódex vázlatainak nagy része az I. Miksa ön-életrajzi ihletésű regényéhez, a titkára, Marx Treitzsauerwein (1450–1527) által 1505 és 1516 között formába öntött *Weisskunighoz*²⁰ készült, ezzel a jelenettel azonban az elkészült fametszetek között nem találkozunk. A találkozó kapcsán 1516-ban Bécsben „a közép-európai humanista retorika egyik első és nagy fontosságú emlékeként” egy szónoklat- és versgyűjtemény is megjelent,²¹ s az 1515. évi eseményekről több 16. századi krónika is beszámolt.²²

Mivel az ünnepélyes keretek közt aláírt szerződés fontos szerepet játszott a Habsburgok örökösödési politikájában, dinasztikus terveiben, I. Miksa bőkezű ajándékokkal növelte az esemény pompáját. A kongresszusra érkezett Jagelló uralkodók, illetve II. Ulászló lánya, Anna értékes tárgyakat kaptak tőle. Cuspinianus *Diarium*ában ezt olvashatjuk:

„Július huszonharmadikán a császár több mint hatvan öl bársonyt és más fajta se-lyemszövetet küldött ajándékba Anna úrhölgy szüzeinek ruhára, Lengyelország kirá-lyának két páncélozott lovat.²³ Ezek egyike a körömhegyéig föl volt fegyverezve [...] Ulászló királynak pedig egy művészileg kidolgozott ezüst kantárt [sic!],²⁴ amelynek az árát elsősorban az a munka adta, amiért a bámulatos régi kort tiszteljük. Lajos ki-rálynak vértés lovat és a felületén aranyozott, a legnagyobb ügyességgel készített páncélt, amelyhez hasonlót eddig kevesen láttak.”²⁵

- 18 Vö. újabban Papp Júlia: Szent István vagy Szkander bég halála Antonio Bonfini *Rerum Vngaricarum Decades-e* 1581-es kiadásában? Könyvillusztrációk többszörös felhasználása Sigmund Feyerabend frankfurti nyomdájában. *Magyar Könyvszemle* 137 (2021) 433–477.
- 19 Biblioteca Apostolica Vaticana. Vat. Lat. 8570. 73^v. (https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.8570). Legutóbbi megtekintés: 2024. január 17.) Vö. Karl Rudolf: „Das gemäl ist also recht”. Die Zeichnungen zum „Weiss-kuning” Maximilians I. des Vaticanus latinus 8570. *Römische Historische Mitteilungen* 21 (1979) 165–207. Vö. Christine Boßmeyer: *Visuelle Geschichte in den Zeichnungen und Holzschnitten zum Weisskunig Kaiser Maximilians I.* Ostfildern, 2015.
- 20 Rudolf Buchner – Heinz-Otto Burger – H. Theodor Musper: *Kaiser Maximilians Weisskunig*. I–II. Stuttgart, 1956.
- 21 *Orationes Viennae Austriae ad diuum Maximilianum Caes. Aug. aliosque illustrissimos principes, habitae. In celeberrimo trium regum ad Caes. conuentu. Anno. 1515.* [Kiad. Hieronymus Vietor.] H. n., 1516. Vö. *Habsburg Mária*, 149. I–16. tétel. [Kiss Farkas Gábor.]
- 22 Pl. Burchard von Ursberg: *Ein Außerleßne Chronick von anfang der welt bis auff das...* Strassburg, 1539. 673–675.
- 23 *The Last Knight*, 130. Egy I. Miksa által 1505 körül VIII. Henrik számára készített lópáncél. *The Last Knight*, 194–195. 96. tétel [Royal Armouries. Leeds. Inv. nr. VI.6–12.], illetve egy lópáncél Brüsszelben őrzött, 1515 körül készült, a láb védelmére szolgáló része (*The Last Knight*, 181–183. 88. tétel) alapján képet kaphatunk arról, milyen lehetett az I. Zsigmondnak adott ajándék.
- 24 Cuspinianus: Napló, 157–158. A magyar fordításban ezüst kantár, míg a latin szövegben „Cantharum [...] donauit” szerepel, azaz II. Ulászló nem ezüst kantárt [latinul: frenum, habenae] kapott I. Miksától, hanem egy ezüst korszót, kancsót.
- 25 Cuspinianus: Napló, 157–158.; *Rerum Germanicarum*, 608.; *Diarivm Johannis Cvspiniani, De Congressu Maximiliani I. Caesaris, Cum Vladislao, Lvdovico, et Sigismundo, Hungariae, Bohemiae ac Poloniae Regibus...* (Diarivm Johannis Cvspiniani, De Congressu Caesaris Maximiliani I. & trium Regum, Hungariae, Bohemiae, Poloniae.) In: *Adparatvs ad historiam Hungariae, sive collectio miscella, Monumentorum ineditorum partim, partim editorum sed fugientium.* Conquisiuit [...] Matthias Bel. Posonii, 1735. 280–302., 298. Vö. Ortway

Valószínűsíthető, hogy a dinasztikus házassági tervekkel összefüggésben készítettet I. Miksa 1514–1515 körül a gyermek II. Lajos számára egy azóta elveszett *Faltenrock* [rakottszoknya] páncélt,²⁶ illetve egy gyalogtornapáncélt, amelyet ma a bécsi Kunsthistorisches Museum Wien őriz, és az innsbrucki Schloss Ambras állandó kiállításán látható.²⁷ Elképzelhető, hogy a kettős eljegyzés alkalmából rendelte meg a császár az egykor II. (Tiroli) Ferdinánd (1529–1595) ambrasi gyűjteményében, ma a bécsi Kunsthistorisches Museumban őrzött, feltehetően Hans Laubermann által Innsbruckban – a típusnál szokásos fa helyett – fémből készített gótizáló magyar tárcsapajzsot is.²⁸ A nagyszabású rendezvénysorozathoz kapcsolódik az az Innsbruckban készített játék, egy mozsárágyúmodell is, amelyen a két menyasszony, Jagelló Anna és Habsburg Mária neve (Maria Anna/sv Anna 1515) olvasható (4. kép).²⁹

I. Miksa kiemelt figyelmet fordított a képzőművészeti reprezentációra is. A német Bernhard Strigel (1461 körül – 1528), a császár udvari festője több műalkotáson is megörökítette az ifjú Lajos királyt. Egy 1515 előtt készült, hársfára festett fogadalmi képen a feltehetően I. Miksa kryptoportréjaként ábrázolt Szent László³⁰ által Szűz Mária oltalmába ajánlott II. Ulászló mögött gyermekei, Anna és Lajos térdelnek (5. kép).³¹

Tivadar: *Mária, II. Lajos magyar király neje 1505–1558*. Bp., 1914. (Magyar Történeti Életrajzok) 51. Legújabban lásd *The Last Knight*, 183.; Papp Júlia: Adatok II. Lajos magyar király páncélos ábrázolásaihoz. *Művészettörténeti Értesítő* 69 (2020) 271–273.; Júlia Papp: „...pugnas honeste obiit...” The Armor Formerly in the Viennese Imperial Zeughaus Attributed to Louis II of Hungary in the Hungarian Cultural History. *Zeitschrift für historische Waffen- und Kostümkunde* 64 (2022) Nr. 1. 71–73.

- 26 Bruno Thomas – Ortwin Gamber: *Die Innsbrucker Plattnerkunst*. Innsbruck, 1954. 21–22., 66–67., 69.
- 27 Kunsthistorisches Museum Vienna. (= KHM) Hofjagd- und Rüstkammer (= HRJK) E. 1. Legújabban lásd Gulyás: *Die Turniere*, 138–140.; *The Last Knight*, 178–179. 86. tétel; Papp: Adatok II. Lajos, 269–273.; Papp: pugnas honeste obiit, 71–73.
- 28 KHM HJRK A 344. Vö. David Ritter von Schönherr: *Urkunden und Regesten aus dem k. k. Statthaltereiarchiv in Innsbruck*. I. In: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*. 2. Hrsg. Franz Grafen Folliot de Crenneville. Wien, 1884. IX. 610. tétel, LXIX. 1188. tétel; David Ritter von Schönherr: *Urkunden und Regesten aus dem K. K. Statthaltereiarchiv in Innsbruck*. II. In: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*. 11. Hrsg. Ferdinand Grafen zu Trauttmansdorfs-Wienberg. Wien, 1890. CLIX. fol. 11. 7164. tétel; *Maximilian I.* [Arnold], 68. VI.61. tétel; *Kaiser Maximilian I. und die Kunst der Dürerzeit*. Hrsg. Eva Michel – Maria Luise Sternath. München – London – New York, 2012. 342–343. 106. tétel, megkérdőjelevez, hogy a pajzsot Hans Laubermann készítette.
- 29 KHM HJRK A 175. Vö. Wendelin Boeheim: *Führer durch die Waffen-Sammlung. Selbstverlag der kunsthistorischen Sammlungen*. Wien, 1889. 118.; Karl Gröber: *Kinderspielzeug aus aller Zeit. Eine Geschichte des Spielzeugs*. Berlin, 1928. 14.; August Groß – Bruno Thomas: *Katalog der Waffensammlung in der Neuen Burg*. Wien, 1936. [Kiállítási katalógus] I/52/7. tétel; *Ausstellung Maximilian I.* Innsbruck, 1969. [Kiállítási katalógus] 56. 218. tétel; Bruno Thomas: *Die Polonica der Wiener Waffensammlung*. In: *Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen in Wien*. 67. [Kiad. Kunsthistorisches Museum Wien.] Wien, 1971. 54–56. 3. tétel. Abb. 44.; Bruno Thomas – Ortwin Gamber: *Katalog der Leibrüstkammer*. I. *Der Zeitraum von 500 bis 1530*. Wien, 1976. (Führer durch das Kunsthistorische Museum 13) 208–209.; (szerk.): *Császár és király. Történelmi utazás. Ausztria és Magyarország, 1526–1918. A Collegium Hungaricum kiállítási katalógusa*. Szerk. Fazekas István – Ujváry Gábor. Bécs, 2001. 117. 6.2. tétel; *Kaiser Ferdinand I.*, 335–336. II.22. tétel; Christian Beaufort-Spontin – Matthias Pfaffenbichler: *Meisterwerke der Hofjagd- und Rüstkammer*. Wien, 2005. (Kurzführer durch das Kunsthistorische Museum 3) 96–97. 24. tétel; Gulyás: *Die Turniere*, 140.; *The Last Knight*, 156.
- 30 Urbach Zsuzsa: Adalékok Miksa császár portré-ikonográfiájához. *Művészettörténeti Értesítő* 43 (1994) 20.; *Habsburg Mária*, 141.; Kovács Gergely: *Közös úton*. Budapest és Krakkó a középkorban. Kiállítási katalógus. Szerk. Benda Judit – Kiss Virág – Grazyna Lihonczak-Nurek – Magyar Károly. Budapesti Történeti Múzeum, Bp., 2016. 335 oldal, illusztrált. *Művészettörténeti Értesítő* 66 (2017) 173.
- 31 Bernhard Strigel: *II. Ulászló fogadalmi képe*. 1515 körül (?), fatábla, olaj, 43 × 30,8 cm. Szépművészeti Múzeum. Ltsz. 7502. Vö. Dr. Lázár Béla: *Bernhard Strigel: II. Ulászló és családjának arcképe*. Bp., 1918. (Ernst Múzeum

4. kép. Ágyúmodell.
Bécs, 1515. Kunsthistorisches
Museum. Hofjagd- und
Rüstkammer.

5. kép. Bernhard Strigel:
II. Ulászló fogadalmi képe.
1515 körül (?), olaj, fa,
43 × 30,8 cm.
Szépművészeti
Múzeum. Ltsz. 7502.
(Lásd 31. j.)

A festményt 1918 előtt Ernst Lajos (1872–1937) szerezte németországi magántulajdonból,³² s értelemszerűen szerepelt az Ernst Múzeumban 1926-ban, a csata 400. évfordulója alkalmából rendezett kamarakiállításán is.³³ A képet 1939-ben, Ernst halála után – II. Lajos portréjával együtt – elárverezték. A katalógus szerint 42 × 30 cm-es olajfestmény kikiáltási ára 15 000 pengő volt, tízszerese a neves 16. századi festőnek, Bernard van Orleynek tulajdonított, szintén Ernst gyűjteményében található II. Lajos-portré³⁴ árának. A fogadalmi kép végül – mint a HUN–REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézetének könyvtárában őrzött aukciós katalógusba írt korabeli tintaceruzás bejegyzés mutatja – 23 500 pengőért kelt el.³⁵ A festmény jelentőségét nemcsak magas

- Kiadványai 2); *Árverési Közlöny* 20 (1939) 9. sz. [Rendkívüli szám. A M. Kir. Postatakarékpénztár árverési csarnokának aukciója az Ernst-Muzeum (...) kiállítási helyiségeiben.] 43. 513. tétel; Gozdzik Tadeusz: *A Jagelló-házból származó magyar uralkodók ikonográfiája. (I. Ulászló, II. Ulászló, II. Lajos, Izabella)*. Igazg. Gerevics [sic!] Tibor. [Budapest,] é. n. (Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Művészettörténeti és Keresztényrégészeti Intézet Dolgozatai) 9–10. 7. tétel, 17. 3. tétel; István Schlégl: Ein Beitrag zur Ikonographie König Ludwigs II. von Ungarn. In: *Miscellanae Jozef Duverger. Bijdragen tot de kunstgeschiedenis der Nederlanden*. Gent, 1968. 153.; *Ausstellung Maximilian I.*, 54. 210. tétel. Abb. 31.; *Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn, 1458–1541. [Schallaburg '82.]* Hrsg. Dr. Gottfried Stangler et al. Wien, 1982. (Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseums. Neue Folge 118) 503–504. 522. tétel [1511/12 körüli datálással] [Zsuzsa Urbach]; Bartos György: *II. Ulászló magyar és cseh király ikonográfiája*. Bp., 1988. [Szakdolgozat] (ELTE Művészettörténeti Intézet Könyvtára) 40–40c. 20. tétel; Urbach: Adalékok Miksa császár; *Hungaria Regia (1000–1800). Fastes et défis*. Ed. Beatrix Basics – Johan Van der Beke. Turnhout, 1999. 141. 67. tétel [Urbach Zsuzsa]; Galavics Géza: A Habsburgok mint magyar királyok és a képzőművészeti reprezentáció. In: *Császár és király*, 10.; Ivan Gerat: Das Epitaph des jagiellonischen Diplomaten in Preßburg. Jagiellonische Bildproduktion und Marienverehrung. In: *Die Jagiellonen. Kunst und Kultur einer europäischen Dynastie an der Wende zur Neuzeit*. Hrsg. Dietmar Popp – Robert Suckale. Nürnberg, 2002. 159–161.; *Kaiser Ferdinand I.*, 83., 333–334. II.14. tétel; *Habsburg Mária*, 140–141. 1–4. tétel [Urbach Zsuzsa]; Kerny Terézia: Adorációs kép, dedikációs-kép, fogadalmi kép, supplikációs-kép. Kísérlet egy középkori ikonográfiai csoport műfaji szétválasztására. In: *Kép, képmás, kultusz*. Szerk. Barna Gábor. Szeged, 2006. (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 16) 32–33.; Marosi Ernő: Az Alpokon innen és túl. A reneszánsz látszólagos válaszfalai Magyarországon 1500 körül és után. In: *Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század)*. I–II. Szerk. Mikó Árpád – Verő Mária – Jávor Anna. Bp., 2008. (A Magyar Nemzeti Galéria kiadványai 2008/3–4) II. 20–21. (A festmény „nyilvánvalóan II. Ulászló személyes megrendelésére” készült.); Kerny Terézia: Szent László hódolata Szűz Mária előtt (XIV–XIX. század). In: *Ghesaurus. Tanulmányok Szentmártoni Szabó Géza hatvanadik születésnapjára*. Szerk. Csörsz Rumen István. Bp., 2010. 528–529. (Részletes irodalommal, 1515-ös datálással.); *Europa Jagellonica 1386–1572. Art and Culture in Central Europe under the Jagellonian Dynasty*. Ed. Jiří Fajt. Kutná Hora, 2012. [Kiállítás katalógus] 60. 1.48 tétel; Nátyi Róbert: *A napbaöltözött asszony, mint a Patrona Hungariae ikonográfiai típusa*. Bp., 2013. [Doktori disszertáció] 79–80.; *Közös úton. Budapest és Krakkó a középkorban*. Szerk. Benda Judit et al. Bp., 2016. [Kiállítási katalógus] 263. 5.H.53. tétel [Fábry Eszter]; Szende László: Jagelló II. Ulászló. A kompromisszumok embere vagy a főurak bábja? *Rubicon* 27 (2016) 5–6. sz. 25.; Kovács: *Közös úton*, 173.; Mate Božić – Stjepan Čosić: *Hrvatski grbovi. Geneza, simbolika, povijest*. Zagreb, 2021. 128. „A budai Jagellóudvar művészeti orientációja szempontjából nem lebecsülendő az I. Miksa idején a Habsburgokkal kialakított dinasztikus kapcsolat, s ennek révén a részesedés a bécsi udvari művészeti kör produkciójából” – hangsúlyozta Marosi Ernő a festmény kapcsán. Marosi: *Az Alpokon innen és túl*, 20.
- 32 Lázár: *Bernhard Strigel*, 3. A festmény az Ernst Múzeum hetedik, a külföldi nagymesterek magyar vonatkozású képeit bemutató termében kapott helyet. Róka Enikő: *Nacionalizmus és modernizmus. Ernst Lajos gyűjteménye és az Ernst Múzeum*. Bp., 2013. 176.
- 33 *Az Ernst-Múzeum kiállításai. LXXXIV. Mohács emléke. Fiatal magyar művészek*. Bp., 1926. 10. 68. tétel.
- 34 A portré azonos azzal az ismeretlen mester által, feltehetően az 1530–1540-es években készített, II. Lajos ábrázoló olajfestménnyel, amely 2013-ban a Magyar Nemzeti Bank letétjéként került a Magyar Nemzeti Múzeumba.
- 35 *Árverési Közlöny*, [9. sz.] 43. 513. tétel. [Jelzete: K-8406/86.]

kikiáltási ára jelezte, hanem az is, hogy illusztrációja díszítette a katalógus borítóját. A műalkotásról, amelyet „bizonyára a császár megrendelésére festette Strigel, Ulászlónak szánt ajándék gyanánt Bécsben”,³⁶ a restaurálás során „világossá vált, hogy az uralkodócsalád és Ulászló védőszentjének, Szent Lászlónak az arca tudatos képrombolásnak esett áldozatul, arcukban belekapart vonalak láthatók és maguk az arcok is megsemmisültek. Hogy kik, mikor és miért annullálták a szereplőket – a Madonnát kivéve –, azt nem tudjuk.”³⁷ Urbach Zsuzsa szerint mivel Strigel nem járt Budán, feltehetően leírások és előképek alapján ábrázolta a királyi család tagjait,³⁸ s Fábry Eszter is úgy véli, hogy a fogadalmi képen az arcok „részben sematikus, részben idealizált megfestése kizárja, hogy modell után készült portrékról lenne szó”.³⁹ Annyi bizonyos, hogy a fogadalmi képen az 1515-ben 59 éves II. Ulászlót húszas éveiben járó fiatalemberként látjuk. Bár az arc átfestése miatt nem tudjuk biztosan, hogy milyen volt az eredeti portré, nem valószínű, hogy az átfestés során egy öreg arcot fiatal arccá változtattak volna. A dús, hosszú hajú, szakálltalan fiatal II. Ulászló portréja ugyanakkor több műalkotáson is megjelent, nem tekinthetjük tehát a fogadalmi kép ábrázolását teljesen elszigeteltnek.⁴⁰

Strigel megfestette a gyermek Lajos önálló portréját is (6. kép),⁴¹ s ugyanez az arcképtípus jelenik meg az 1515 körül készült, I. Miksa családját ábrázoló, szintén a bécsi Kunsthistorisches Museumban őrzött festményen, amelyen a császár által fiává fogadott II. Lajost már a Habsburg uralkodó családjának tagjaként látjuk (7. kép).⁴²

36 Urbach: Adalékok Miksa császár, 21.

37 Uo. 19.

38 *Matthias Corvinus und die Renaissance*, 503–504. 522. tétel. [Zsuzsa Urbach.]

39 *Közös úton*, 263. 5.H.53. tétel. [Fábry Eszter.]

40 Papp Júlia: II. Ulászló szobra az Országház főhomlokzatán. In: *A haza építőkövei. Tanulmányok a 19. századi építészet köréből Sisa József tiszteletére*. Szerk. Farbaky Péter – Farbakyné Deklava Lilla. Bp., 2022. 483–486.

41 Bernhard Strigel: *II. Lajos gyermekkori portréja*. 1515–1516, olaj, fa, 29 × 22,2 cm. KHM Gemäldegalerie (= GG) Ltsz. 827.; Böheim Vendel: *A Habsburgház műkincsei*. I–III. Szerk. Radisics Jenő – Szendrei János. Bp., 1894–1901. II. 11.; Hans von Ankwiczc: Bernhard Strigel in Wien. *Kunst und Kunsthandwerk*. *Monatsschrift* 19 (1916) 283., 286–290.; Lázár: *Bernhard Strigel*, 5.; Gozdzik: *A Jagelló-házból származó*, 17. 4. tétel; Renata Kassal-Mikula: *Architektur, Plastik und Malerei in Wien zur Zeit der ersten Türkenbelagerung*. In: *Wien 1529. Die erste Türkenbelagerung*. Hrsg. Günter Dürriegl. Wien, 1979. 57. Abb. 11.; *Die Gemäldegalerie des Kunsthistorischen Museums in Wien. Verzeichnis der Gemälde. Mit 2341 Abbildungen*. Hrsg. Sylvia Ferino-Pagden – Wolfgang Prohaska – Karl Schütz. Wien, 1991. 117. 827. tétel; *Europa Jagellonica*, 82.; Erdős Zoltán: *II. Lajos ikonográfiája a 16. században*. *Turul* 87 (2014) 142. 5. tétel.

42 Bernhard Strigel: *I. Miksa és családja*. 1515 körül (?), olaj, fa, 73,2 × 61 cm. KHM GG Ltsz. 832.; Ortway: *Mária*, 48.; Gozdzik: *A Jagelló-házból származó*, 17–18. 5. tétel; *Ausstellung Maximilian I.*, 148. 553. tétel. Abb. 107. (A festmény másolata brüsszeli magántulajdonban.); Wolfgang Hilger: *Ikonographie Kaiser Ferdinands I. (1503–1564)*. Wien, 1969. 143. 3. tétel; Jan Vysloužil: *Der Wiener Kongreß des Jahres 1515 im Spiegel tschechischer Quellen und Literatur*. *Wiener Geschichtsblätter* 30 (1975) 140.; Hans Georg Thümmel: *Bernhard Strigels Diptychon für Cuspinian*. In: *Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen in Wien*. 76. [Neue Folge 40] [Kiad. KHM.] Wien, 1980. 97–110.; *Die Gemäldegalerie*, 117. 832. tétel; Urbach: *Adalékok Miksa császár*, 21.; Galavics: *A Habsburgok mint magyar*, 10.; *Werke für die Ewigkeit. Kaiser Maximilian I. und Erzherzog Ferdinand II.* Hrsg. Wilfried Seipel. Wien, 2002. 34–35.; Frenzel: *Kenotaph*, 7.; *Kaiser Ferdinand I.*, 76., 268., 335–336. II.18–20. tétel; Anja Eisenbeiß: *Einprägsamkeit en gros. Die Porträts Kaiser Maximilians I. Ein Herrscherbild gewinnt Gestalt*. Heidelberg, 2005. [Doktori disszertáció] 252–253. Abb. 7.; *Maximilian I.* [Arnold], 25., 70–71. VII.66. tétel; Kurt Löcher: *Hans Krell. II. Lajos magyar király és Habsburg Mária udvari festője*. In: *Habsburg Mária*, 66.; Gudrun Swoboda: *Die Wege der Bilder. Eine Geschichte der kaiserlichen Gemäldesammlungen von 1600 bis 1800*. Wien, 2008. 31.; *Die Fugger im Bild. Selbstdarstellung einer Familiendynastie der Renaissance*. München, 2010.

6. kép. Bernhard Strigel: *II. Lajos gyermekkori portréja*. Bécs, 1515–1516, olaj, fa, 29 × 22,2 cm.

Kunsthistorisches Museum. Gemäldegalerie. Ltsz. 827.

(Lásd 41. j.)

7. kép. Bernhard Strigel:

I. Miksa és családja.

Bécs, 1515 körül (?), olaj, fa,

73,2 × 61 cm.

Kunsthistorisches Museum.

Gemäldegalerie. Ltsz. 832.

(Lásd 42. j.)

I. Miksa feltehetően ezeket a képeket is a kettős eljegyzés alkalmából rendelte meg. Urbach Zsuzsa szerint a családi kép talán II. Ulászló számára készült, 1516-ban bekövetkezett halála miatt azonban már nem jutott el Budára, ezért a császár a kettős eljegyzés megszervezésében fontos szerepet játszó Cuspinianusnak ajándékozta azt. A kép „1520-ban már Johannes Cuspinianus tulajdonában volt, aki Strigellel elkészíttette a Nagy Szent Család-képet, a hátoldalán, egy külön táblán pedig saját maga és családja arcképét a hátoldalon hosszú és rendkívül érdekes felirattal...”⁴³ Cuspinianus a saját családjáról készített képpel *diptichonná* alakíttatta az I. Miksa famíliáját ábrázoló festményt. Egyes ku-

22.; *Kaiser Maximilian I.* [Michel-Sternath], 152–153. 13. tétel (1510–1520 közötti datálással); Erdős: *II. Lajos ikonográfiája*, 142. 3–4. tétel; Michael Forcher – Christoph Haidacher: *Kaiser Maximilian I. Tirol, Österreich, Europa 1459–1519*. Innsbruck–Wien, 2018. 185.; Kuster: *mit den allergewaltigsten*, 34.; *Maximilian I.* [Haag-Sandbichler], 34–35.; Stefan Krause: *Freydal. Medieval Games. Das Turnierbuch Kaiser Maximilians I.* Köln, 2019. 18. 13. kép stb. (Az I. Miksát és családját ábrázoló festményről 1904-ben Réti István (1872–1945) másolatot készített, amely a Magyar Nemzeti Múzeumban található.) Vö. *Mária Uhorská (1505–1558)*. Ed. Zuzana Ludičková. Bratislava, 2006. 11.

43 Urbach: *Adalékok Miksa császár*, 21.

8. kép. Ismeretlen mester:

A gyermek II. Lajos.

Bécs, 1516–1520 körül, olaj, fa,
31 × 25,5 cm. Kunsthistorisches
Museum. Gemäldegalerie.

Ltsz. 4453. (Lásd 45. j.)

tatók szerint azonban az sem zárható ki, hogy mindkettőt Cuspinianus készíttette 1520-ban a saját házikápolnája számára, és az ő halála után került császári tulajdonba.⁴⁴

Talán az 1515-ös eseményekhez kapcsolódik a bécsi Kunsthistorisches Museumban őrzött, délnémet vagy osztrák mester által 1516–1520 körül készített, a gyermek II. Lajost ábrázoló, fára festett két olajfestmény is (8. kép),⁴⁵ amelyek egy sorozat részei lehetnek: a bécsi múzeumban egy nagyon hasonló kompozíció található a gyermek I. Ferdinándról.⁴⁶

Elképzelhető, hogy a festmények 1515-ből származó portrék másolatai, amelyek I. Ferdinánd és Jagelló Anna 1521-ben kötött házassága alkalmából készültek. Az Aranygyapjas Rendet Ferdinánd 1517-ben kapta meg, ez a másoló kiegészítése lehet a festményen. A II. Lajos-portré azonosítása az említett Strigel-képmással (Kunsthistorisches Museum. Gemäldegalerie [= KHM GG] 827.) (6. kép) való hasonlóságán alapszik.⁴⁷

44 Kassal-Mikula: *Architektur, Plastik*, 57.; *Maximilian I.* [Arnold], 71.

45 Ismeretlen mester: *A gyermek II. Lajos*. 1516–1520 körül, olaj, fa, 31 × 25,5 cm. KHM GG Ltsz. 4453. Vö. Günther Heinz: *Das Porträtbuch des Hieronymus Beck von Leopoldsdorf*. In: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*. 71. [Kiad. KHM.] Wien, 1975. 232. 300. kép; Günther Heinz – Karl Schütz: *Porträtgalerie zur Geschichte Österreichs von 1400 bis 1800*. Wien, 1976. 210. 178. tétel. Abb. 40.; *Kaiser Ferdinand I.*, 336. II.21. tétel.

46 Ismeretlen mester: I. Ferdinánd (?). 1520 körül, olaj, fa, 31,4 × 22 cm. KHM GG 4455.; *Ausstellung Maximilian I.*, 55. 215. tétel; Heinz-Schütz: *Porträtgalerie*, 65. 24. tétel; *Werke für die Ewigkeit*, 72–73. 29. tétel; *Kaiser Ferdinand I.*, 313–314. 1.12. tétel; *Maximilian I.* [Arnold], 68. VI.60. tétel; *Maximilian I.* [Haag-Sandbichler], 132–133. 38. tétel.

47 Urbach Zsuzsa úgy vélte, hogy nemcsak a KHM GG 827. hanem a KHM GG 4453. leltári számú II. Lajos-portré is Strigel munkája. *Matthias Corvinus und die Renaissance*, 504. 522. tétel. [Zsuzsa Urbach.]

9. kép. II. Lajos (?).
 Bécs, 1570–1590-es évek,
 miniatúra. In: Hieronymus
 Beck von Leopoldsdorf:
Porträtbuch.
 Kunsthistorisches Museum.
 Gemäldegalerie. Ltsz. 9691.

II. Lajos két fenti gyermekportréjához hasonló ábrázolást találunk Hieronymus Beck von Leopoldsdorfnak⁴⁸ a bécsi Kunsthistorisches Museum Gemäldegalerie-ben őrzött, az 1570–1590-es években készült, 240 miniatúrát (akkor még létező festmények másolatait) tartalmazó, 53 × 37 cm nagyságú, bőrkötéses *Porträtbuch*-jában is (9. kép).⁴⁹

Bár a 107. lapon található portréminiatúrán a *Philippvs Rex Hispan. img.* felirat szerepel, ez téves attribúció lehet, mivel a feltehetően 1515 körül készült, említett festménysorozat darabjaihoz hasonló képen az 1527-ben született II. Fülöp (1527–1598), V. Károly fia, nem szerepelhet. A miniatúrán a szőke hajú kisfiú nyakláncán ugyanolyan, gyöngyökkel és drágakövekkel díszített, kereszt alakú dísz látható, mint a bécsi múzeum feltehető-

48 1569-től 1572-ig „magyarországi főélelmester (Oberstproviandmeister in Ungarn), azaz a magyarországi végvárok élelemellátását biztosító főtisztviselő”. Buzási Enikő: *Portrék, festők, mecénások. A portré történetéhez a 16–17. századi Magyar Királyságban.* In: *Mátyás király öröksége*, II. 33.

49 KHM GG 9691. (; Heinz: *Das Porträtbuch*, 233. 303. kép, 246. 91. tétel, 250.; *Adel im Wandel. Politik, Kultur, Konfession 1500–1700.* Red. Herbert Knittler – Gottfried Stangler – Renate Zedinger. Wien, 1990. [Kiállítási katalógus] (Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseums. Neue Folge 251) 512. 22.13b tétel; *Kaiser Ferdinand I.*, 351–352. III.31. tétel; Buzási: *Portrék, festők*, 32–35. A portrék egy részének előképeként szolgáló Blagay-gyűjtemény tulajdonosának feltételezett kapcsolatáról Jagelló Anna udvartartásával, illetve Habsburg Mária brüsszeli udvarával lásd uo. 33–34.

en a gyermek II. Lajost ábrázoló, említett két mellképén, s az ábrázolt mind a miniatúrán, mind az egyik olajképen (KHM GG 4453.) a jobb kezében fogja a kereszt alakú díszről lecsüngő ovális gyöngyöt. A két olajfestményen ugyanakkor a kisfiú nyakában az Aranygyapjas Rend láncát is látjuk – ezt II. Lajos az 1515-ben tartott kettős eljegyzés alkalmából kapta I. Miksától –, ez azonban a portréminiatúrán nem szerepel, s az ábrázolt a két olajképen láthatótól eltérő színű, mintázatu ruhát is visel. A körülbelül kilenc éves II. Lajos nyakláncán Bernhard Strigel I. Miksát és családját ábrázoló, említett festményén (7. kép) egy ettől eltérő dísz látható, s a fiú haja is hosszabb, hullámosabb. Hasonló jellegű, de a miniatúrával és a gyermek II. Lajost ábrázoló festménnyel nem megegyező nyakláncdísz látnunk a múzeum feltehetően I. Ferdinándot ábrázoló olajfestményén (KHM GG 4455.), s a lecsüngő ovális gyöngyöt itt is hasonló mozdulattal fogja meg jobb kezével az Aranygyapjas Rend láncát is viselő, szőke kisfiú. Az ábrázoltak azonosítása, illetve a *Porträtbuch*-ban található miniatúra és a festménysorozat kapcsolatának tisztázása további kutatást igényel.

Georg Habich (1868–1932) szerint az 1515. évi bécsi kongresszushoz és a Habsburg–Jagelló kettős eljegyzéshez kapcsolódik egy hasonló formai jegyekkel bíró darabokból álló éremcsoport, amelynek ábrázoltjai részt vettek az ünnepeken (10. kép).⁵⁰

A feltevést alátámasztja, hogy az I. Miksát és Jagelló Annát ábrázoló érmen eljegyzésre utaló feliratot találunk (ANNA . RE . PAN . FI . IN . RO . IM . MAXI . DESPONSATA).⁵¹ A gyakorlatlan kéztől származó, díszítetlen darabokból álló sorozatot Fritz Dworschak (1890–1974) szerint a neves szobrász, Loy Hering (1485 körül – 1564) készítette fiatalkorában, amikor még éremkészítőként is tevékenykedett.⁵²

A sorozat darabjai közül II. Ulászlót prémes kabátban, szakáll és bajusz nélkül, szorosan a fejre simuló, a haját teljesen eltakaró, négyzethálós mintájú kötött sapkában [Drahthaube] ábrázolja az a WLADISLAVS D[ei] G[ratia] R[ex] VNGARIE ET BOHEMI[e] köriratú profilportrés öntött ezüstérem, amelynek hátoldalán a magyar és a cseh címer látható⁵³ (10. kép, 3. érem). Az éremcsoporthoz tartozik a hosszú hajú, babérkoszorús II. Lajos profilportréja is, amely az 1515-ben kilencéves gyermeknél jóval idősebb személyt

50 Georg Habich: *Die deutschen Medailleure des XVI. Jahrhunderts*. Halle a. d. Saale, 1916. 16.; Dworschak: Loy Hering, 153–155. Taf. XIX. 1–6. kép; Georg Habich: *Die Deutsche Schaumünzen des XVI. Jahrhunderts*. [Erster Teil, Erster Band, Erster Halfte.] München, 1929. 11. V. tábla. 38–42. tétel. Az ábrázoltak közé tartozott még többek között: I. Miksa, Jagelló Anna, Pfalzi II. Frigyes, Brandenburgi Kázmér [Kasimir von Brandenburg-Kulmbach] (1481–1527).

51 Dworschak: Loy Hering, 154.; Habich: *Die Deutsche Schaumünzen*, 11. V. tábla. 38. tétel.

52 Dworschak: Loy Hering, 155–156.

53 Magyar Nemzeti Múzeum (= MNM) Éremtár. Ltsz. 8.883. 133/932. Az érem képét – Cserna Károly rajza nyomán – közli Ortvy: *Mária*, 63. 12. kép. Vö. Habich: *Die deutschen Medailleure*, 16., Abb. 2.; Habich: *Die Deutsche Schaumünzen*, 11. V. tábla. 39. tétel; Bartos: *II. Ulászló*, 11–13. 6. tétel; *Matthias Corvinus und die Renaissance*, 509. 531. tétel [Vera Héri]; Heinz Winter: Középkori magyar uralkodók emlékérméi a bécsi Kunsthistorisches Museum Éremtárában. Adalék a magyarországi portréérmek fejlődéséhez. *Numizmatikai Közöny* 104–105 (2005–2006) 74. 20. tétel. A II. Ulászlót ábrázoló érem ikonográfiai típusához hasonló portréhoz vö. Papp Júlia: A Habsburg–Jagelló kettős eljegyzés (1515) ábrázolása I. Miksa császár síremlékén. Adalékok az innsbrucki tumba 23. reliefjéhez. In: *Reneszánsz és barokk Magyarországon. Művészettörténeti tanulmányok Galavics Géza tiszteletére*. I–II. Szerk. Gulyás Borbála – Mikó Árpád – Ugró Bálint. Bp., 2021. I. 101–122.; Papp Júlia: II. Ulászló szobra az Országház főhomlokzatán. In: *A haza építőkövei*, 481–489.

10. kép. Georg Habich: *Die Deutsche Schaumünzen des XVI. Jahrhunderts.* [Erster Teil, Erster Band, Erster Halfte.] München, 1929. V. tábla. (Lásd 49. j.)

ábrázol.⁵⁴ II. Ulászló érmét (10. kép, 3. érem) már Carl Gustav Heraeus (1671–1725) 1828-ban megjelent katalógusa is ismertette, amelynek kéziratát 1719 előtt zárták le, nála azonban a magyar királyok érmeit bemutató XXVIII. tábla képeinek leírásában nem szerepel az 1515-ös dátum.⁵⁵ II. Ulászló érme megtalálható – többek között – Rupp Jakab (1800–1879), illetve Weszerle József (1781–1838) 19. századi éremtani munkájában is.⁵⁶ Feltehetően ezek nyomán került be a rajza illusztrációként a 19–20. század fordulójának néhány történeti kiadványába.⁵⁷ Az újabb kutatás az érme keletkezésének idejét kérdőjelesen 1515-re teszi, nem zárja ki azonban annak a lehetőségét sem, hogy esetleg jóval később készült.⁵⁸ Heinz Winter szerint – mivel az érmeken nincs rá utalás – nem biztos, hogy kapcsolódnak az 1515-ös eseményhez. Az érmek egy része megsemmisülhetett, s csak Heraeus idején készült utánöntésekben maradt fenn, ekkori lehet a Kunsthistorisches Museumban őrzöttek egy része is.⁵⁹

A bécsi Stephansdomban 1515. július 22-én tartott kettős eljegyzést megörökítették az 1517–1518-ban Jörg Kölderer (1465–1470 körül – 1540) tervei alapján számos művész, köztük Albrecht Dürer (1471–1528) és Hans Springinklee (1495–1540) által készített, majd 1526-ban újra kiadott, I. Miksa császár fiktív *Diadalkapuját* [Ehrenpforte] ábrázoló monumentális (295 × 357 cm) fametszeten is (11. kép).⁶⁰

- 54 Ortvy: *Mária*, 75.; Habich: *Die Deutsche Schaumünzen*, 11. V. tábla. 40. tétel. 4. kép; Huszár Lajos: *A régi magyar emlékérmek katalógusa a legrégebb időktől 1850-ig*. I/1. Bp., 1972. (Az Éremgyűjtők Kiadványsorozata 5) 208. tétel; Erdős: *II. Lajos ikonográfiája*, 132., 145. 33. tétel.
- 55 Carl Gustav Heraeus: *Bildnisse der regierenden Fürsten und berühmter Männer vom vierzehnten bis zum achtzehnten Jahrhundert in einer Folge von Schaumünzen*. Wien, 1828. 39. Tafel XXVIII. 6b.
- 56 Habich: *Die Deutsche Schaumünzen*, 11. V. tábla; Heraeus: *Bildnisse der regierenden*, 39. Tafel XXVIII. 6b; Rupp Jakab: *Magyarország ekkorig ismeretes pénzei lerajzolva. Történeti 's pénztudományi kútfők után megmagyarázva*. I–II. Buda, 1841–1846. II. (A vegyes házakból királyok korszaka) 110. XXII. tábla. 564. sz.; Weszerle József: *Hátrahagyott érmészeti táblái*. Pest, 1873. Uladislai II. Tab. XIII. 4. Lásd még Gozdzik: *A Jagelló-házból származó*, 11. 9. tétel; *Matthias Corvinus und die Renaissance*, 509. 531. tétel [Vera Héri]; *Bartos: II. Ulászló*, 11–13. 6. tétel.
- 57 Lásd pl. Szalay József – Baróti Lajos: *A magyar nemzet története*. I–IV. Bp., 1896–1897. II. (Magyarország a vegyes házakból származott királyok korában) 305.; Ortvy: *Mária*, 29. 12. kép [Cserna Károly rajza nyomán]; Vayer Lajos: *Magyar uralkodók*. Bp., 1942. 20. kép.
- 58 *Kaiser Ferdinand I.*, 334. II.16. tétel [irodalommal]; *Habsburg Mária*, 152. I–27. tétel [Héri Vera]; Márton Gyöngyössi – Heinz Winter: *Münzen und Medaillen des Ungarischen Mittelalters 1000–1526*. Wien, Kunsthistorisches Museum, 2007. 42. Abb. 3. (II. Ulászló), 138. 1775. tétel [irodalommal]; Heinz Winter: *Die Medaillen und Schaumünzen der Kaiser und Könige aus dem Haus Habsburg im Münzkabinett des Kunsthistorischen Museums Wien*. Wien, 2013. 202. 82–83., 85. tétel [Taf. 55.]; *Közös úton*, 283–284. 6.H.2. tétel. [Pallos Lajos.]
- 59 Winter: *Die Medaillen*, 82–83.
- 60 Gozdzik: *A Jagelló-házból származó*, 14–15.; *Bartos: II. Ulászló*, 71–72. 36. tétel; Sven Lüken: *Kaiser Maximilian I. und seine Ehrenpforte*. *Zeitschrift für Kunstgeschichte* 61 (1998) 480.; Larry Silver: *Marketing Maximilian. The Visual Ideology of a Holy Roman Emperor*. Princeton–Oxford, 2008. 13.; *Europa Jagellonica*, 85. 1.67. tétel; Erdős: *II. Lajos ikonográfiája*, 142. 6. tétel; Ivan Gerat: *Kinderehe und Heiligenkulte? Eine Frage zur Darstellung der Wiener Doppelhochzeit*. In: *Das Wiener Fürstentreffen*, 429–438.; Božić–Ćosić: *Hrvatski grbovi*, 92. A monumentális sokszorosított grafikai munkáról lásd többek között Hermann Wiesflecker: *Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit*. Bd. 5. *Der Kaiser und seine Umwelt. Hof, Staat, Wirtschaft, Gesellschaft und Kultur*. Wien, 1986. 368–373.; Thomas Schauerte: *Die Ehrenpforte für Kaiser Maximilian I. Dürer und Altdorfer im Dienst des Herrschers*. München–Berlin, 2001.; *Werke für die Ewigkeit*, 112–121.; Bodnár Szilvia: *I. Miksa császár megdicsőülése. Diadalmenet, Diadalkocsi és Diadalkapu*. In: *Dürer és kortársai. Művészóriások óriásmetszetei. I. Miksa császár diadala/Dürer und seine Zeitgenossen. Riesenholzschnitte hervorragender Künstler. Der Triumph Kaiser Maximilians I.* Szerk. Bodnár Szilvia. Bp., 2005. [Kiállítási katalógus];

11. kép. I. Miksa *Diadalkapuja* [Ehrenpforte Maximilians I.]. Az 1515. évi bécsi kettős eljegyzés. 1515–1517, fametszet, részlet. Forrás: <https://o.api.artsmia.org/full/116298.jpg>.
(Legutóbbi megtekintés: 2024. május 27.)

Thomas Schauerte: Die Ehrenpforte. Das grosse Druckgraphische Werk. In: *Maximilian I.* [Arnold], 18–23.; Edit Szentesi: First Meeting of the Betrothed Pair. A Habsburgian Iconographic Type. In: *Bonum ut pulchrum. Essays in Art History in Honour of Ernő Marosi on His Seventieth Birthday*. Ed. Lívia Varga et al. Bp., 2010. 388–389.; *Kaiser Maximilian I.* [Michel-Sternath], 30. Abb. 7., 373–375. 124. tétel; Thomas Schauerte: Pour éternelle mémoire. Burgundische Wurzeln der Ehrenpforte. In: *Maximilians Ruhmeswerk*, 107–130.; *Frauen, Kunst und Macht*, 122. 3.3. tétel [Thomas Kuster]; *Maximilian I.* [Haag-Sandbichler], 32.; *The Last Knight*, 130.; Szalai: *Így tudták*, 21., 119. 10–11. kép; Friedrich Polleroß: *Die Representation der Habsburger (1493–1806)*. Petersberg, 2023. 74–75.

12. kép. Sigmund von Dietrichstein és Barbara von Rottal esküvői lakomája 1515-ben. 17. század, olaj, vászon, 143 × 199 cm. Universalmuseum Joanneum [Graz] Alte Galerie. Ltsz. 1258. (<https://www.museum-joanneum.at/museum-fuer-geschichte/entdecken/kulturgeschichte-online/die-reformation>. Legutóbbi megtekintés: 2024. május 30.) (Lásd 63. j.)

„Az ábrázoláson Ulászló király, átöelve gyermekeit, Lajost és Annát, Miksa császárnak ajánlja és adja át őket. A császár pedig unokáját, Máriát vezeti Lajoshoz. A magyar királyi család portréi sematikusak, semmiképpen sem tekinthetők modell után készült képmásoknak, csupán a császár életét bemutató sorozat darabját képezik.”⁶¹

A *Diadalkapu* másik részletén I. Miksa rokonsága között szerepelt II. Lajos háromgyed alakos portréja is.

Az 1515. évi bécsi kettős eljegyzéshez kapcsolódik az a csak későbbi másolatokban fennmaradt festmény, amely Sigmund von Dietrichsteinnek (1484–1533) és Barbara von Rottalnak (1501–1550)⁶² (feltehetően I. Miksa természetes gyermekének), a bécsi kettős fejedelmi eljegyzés idején, 1515. július 23-án, Bécsben lezajlott esküvője ünnepi lakomáját jelenítette meg (12. kép).⁶³

61 Urbach: Adalékok Miksa császár, 21.

62 *Der steirische Landeshauptmann Siegmund von Dietrichstein (1480–1533). Beiträge zu seiner Biographie. Mit einer Würdigung Karl Eders von Alexander Novotny.* Hrsg. Helmut J. Mezler-Andelberg Graz, 1963. (Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark 21.); Karin Bachschweller: *Barbara von Rottal. Der Versuch einer Biographie.* Wien, 2012. [Doktori disszertáció.]

63 Sigmund von Dietrichstein és Barbara von Rottal esküvője 1515-ben. 17. század, olaj, vászon, 143 × 199 cm. Universalmuseum Joanneum [Graz] Alte Galerie. Ltsz. 1258. Vö. Ortvy: *Mária*, 63. [Rajz II. Lajosról.]; Gozdzik: *A Jagelló-házból származó*, 10–11. 8. tétel, 19. 7. tétel; *Der steirische Landeshauptmann*, Abb. 3.; *Ausstellung*

Az esemény résztvevőit a feliratok és címerek alapján azonosíthatjuk: a fő asztalnál a menyasszony és a vőlegény mellett többek között II. Ulászló, I. Miksa, Jagelló Anna, I. Zsigmond lengyel király, II. Lajos és menyasszonya, Habsburg Mária (akit a felette látható felirat tévesen Annának nevez) foglalt helyet, a mellékasztalnál mások mellett Bakócz Tamás (1442–1521) esztergomi⁶⁴ és Matthäus Lang von Wellenburg gurki érsek ült. II. Lajost csupasz arccal, vállára omló hosszú hajjal ábrázolták. A festmény hitelesnek tartott portréi nyomán készített könyvillusztrációkkal – mind II. Ulászló, mind II. Lajos, mind Jagelló Anna esetében – több 19. század végi, 20. század eleji magyar történeti munkában találkozunk.⁶⁵ A főasztalnál ülő előkelőségek és uralkodók annak az ünnepi vacsorát ábrázoló kép pandantjaként készült – szintén csak 17. századi másolatban fennmaradt festménynek a jobb felső részén is feltűnnek –, amely az esküvő alkalmából rendezett lovagi tornát mutatta be (13. kép).⁶⁶

További kutatást igényel, hogy a csehországi Lednice [Eisgrub] kastélyában található, ugyanilyen kompozíciójú két festmény a 17. századi másolatról vagy az eredeti, kortárs képről készült-e.⁶⁷

Maximilian I., 54. 211. tétel; Jan Vysloužil: Das älteste Ölgemälde, das die Hochzeit von Mitgliedern des Kärntner und Steiermärkischen Adels am Kaiserhof darstellt. *Blätter für Heimatkunde* 48 (1974) 52–65. [II. Ulászló: 56–57.; II. Lajos: 60.]; Vysloužil: Der Wiener Kongreß, 135–142.; *Matthias Corvinus und die Renaissance*, 504. 522. tétel [Zsuzsa Urbach]; *Bartos: II. Ulászló*, 43–48. 22. tétel; *Adel im Wandel*, 438. 18.01. tétel; *Farbaky Péter: Szatmári György, a mecénás. Egy főpap műpártoló tevékenysége a Jagelló-kori Magyarországon*. Bp., 2002. 137. 729. j.; *Habsburg Mária*, 145–146. 1–10. tétel [Réthelyi Orsolya – Végh András], 38. kép; *Tringli István: A kettős házassági szerződés (1515)*. In: *Magyar Történelmi Archivum*. Szerk. Toma Katalin. Bp., 2005. 140–145.; *Mária Uhorská (1505–1558)*. Ed. Zuzana Ludíková. Bratislava, 2006. [Kiállítási katalógus] 13.; *Bachschweller: Barbara von Rottal*, 33–34.; *Gabriele Praschl-Bichler: Ess- und Tafelkultur der Kaiser Friedrich III und Maximilian I.* In: *Wir Friedrich III. & Maximilian I. Ihre Welt und ihre Zeit*. Hrsg. Barbara Eisner-Braunsteiner – Kuno Erich Mayer. Admont, 2021. 66–67.

64 A festményen a Bakócz Tamás fölött látható címer (fehér alapon fekete sasszárny) valójában nem az övé, hanem a Kanizsai családé. A tévesztés oka az lehetett, hogy 1387–1418 között Kanizsai (II.) János (1350-es évek – 1418) volt az esztergomi érsek. Köszönöm Lővei Pálnak, hogy felhívta a jelenségre a figyelmemet. Vö. Lővei Pál: Kanizsai Miklós tárnokmester sírköve. *Soproni Szemle* 54 (2000) 163–167.; Lővei Pál et al: *A középkori Magyarország síremlékeinek katalógusa*. [Kézírtatos adatbázis, folyamatosan bővítve, a 2018. március 26-i állapot CD-re írva a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet Adattárában. Ltsz. MI-C-I-192. (1861.)]

65 *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen*. I–XXI. Főszerk. Jókai Mór – Gróf Wilczek János. Bp., 1886–1901. III. (Magyarország 1) 135. [A kötetben Kimmach László rajza nyomán a festmény II. Ulászlót, Jagelló Annát és II. Lajost ábrázoló részlete szerepel.]; *Fraknoi Vilmos: Erdődi Bakócz Tamás élete. 1442–1521.* Bp., 1889. (Magyar Történeti Életrajzok) 152–153. oldalak között Cserna Károly metszete nyomán II. Ulászló, Anna, II. Lajos, Bakócz Tamás portréja látható; *Fraknoi Vilmos: A Hunyadiak és a Jagellók kora*. In: *A magyar nemzet története*. I–X. Szerk. Szilágyi Sándor. Bp., 1894–1898. IV. 393. Morelli Gusztáv fametszetének dűca II. Ulászlóról: MNM TKCS Ltsz. 78190.; II. Ulászló portréja: *Magyar viseletek története*. Rajz., fest. Nemes Mihály, írta Nagy Géza. Bp., 1900. XXXVIII. 44. tábla. 7. kép. *Ortvay Tivadar Mária királyné életét bemutató könyve Jagelló Anna portréját tette közzé*. *Ortvay: Mária*, 52.; *Lampert Géza: Mohács. A mohácsi vész 400-dik évfordulójára*. H. n., 1926. 9.

66 *Steiermärkisches Landesmuseum Joanneum*. Ltsz. 487 B. Vö. *Der steirische Landeshauptmann*, Abb. 4.; *Bachschweller: Barbara von Rottal*, 35–36.; *Praschl-Bichler: Ess- und Tafelkultur*, 67.

67 A képekre *Tringli István* hívta fel a figyelmemet. Az ünnepi étkezést ábrázoló festmény reprodukcióját lásd *Das Wiener Fürstentreffen*, címlap.

13. kép. Lovagi torna Sigmund von Dietrichstein és Barbara von Rottal esküvője alkalmából 1515-ben. 17. század, olaj, vászon. Steiermärkisches Landesmuseum Joanneum [Graz].

Az 1515. évi bécsi kongresszusról, a kettős eljegyzésről, illetve a Dietrichstein-Rottal-féle esküvőről és a hozzá kapcsolódó lovagi tornáról az *Ehrenspiegel des Hauses Österreich* című, a müncheni Bayerische Staatsbibliothekben őrzött, Clemens Jäger⁶⁸ (1500 körül – 1561) által 1555–1559 körül a Fugger család számára összeállított, több száz miniatúrával illuminált, szépírásos krónika,⁶⁹ illetve ennek 1686-os nyomtatott kiadása is beszámolt.⁷⁰ Utóbbiban I. Miksának, II. Ulászlónak és I. Zsigmondnak a Traut-

68 Gregor Rohmann: „Eines Erbaren Raths gehorsamer amptman”. Clemens Jäger und die Geschichtsschreibung des 16. Jahrhunderts. Augsburg, 2001.; *Die Fugger im Bild*, 108–111. 6. tétel [1555-ös datálással]; Hartmut Bock: *Bebilderte Geschlechterbücher*. In: *Bürgermacht & Bücherpracht. Augsburger Ehren- und Familienbücher der Renaissance*. Hrsg. Christoph Emmendorffer – Helmut Záh. Luzern, 2011. [Kiállítási katalógus] 64.; Hans Martin Kaulbach – Helmut Záh: *Das Augsburger Geschlechterbuch. Wappenpracht und Figurenkunst. Ein Kriegsverlust kehrt zurück*. Stuttgart, 2012. 12–13.

69 *Ehrenspiegel des Hauses Österreich*, I–II. Vö. Szentesi Edit: *Az úgynevezett Fugger-féle Habsburg Ehrenspiegel*. In: *Jankovich Miklós (1772–1846) gyűjteményei*. Szerk. Mikó Árpád. Bp., 2002. [Kiállítási katalógus] 292. 271. tétel; *Die Fugger im Bild*, 108–111. 6. tétel; Buzási Enikő – Pálffy Géza: *A magyar korona eddig ismert legkorábbi autentikus ábrázolásának keletkezéséről*. *Művészettörténeti Értesítő* 63 (2014) 217–264.; Enikő Buzási – Géza Pálffy: *Augsburg – Wien – München – Innsbruck. Die frühesten Darstellungen der Stephanskronen und die Entstehung der Exemplare des Ehrenspiegels des Hauses Österreich. Gelehrten- und Künstlerbeziehungen in Mitteleuropa in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts*. Bp., 2015.; Papp Júlia: *Az 1526. évi mohácsi csata 16–17. századi képzőművészeti recepciója*. In: *Több mint egy csata*, 179–185.

70 *Ehrenspiegel des Hauses Österreich*, II. 279°. skk.; Sigmund von Birken: *Spiegel der Ehren des Höchstlößlichen Kayser- und Königlichen Erzhauses Oesterreich oder Ausführliche GeschichtSchrift von Desselben, und derer durch Erwahlungs-, Hewrat-, Erb, und Glücks-Fälle ihm zugewandter Käyserlichen Höchstwürde, Königreiche, Fürstentümer, Graf- und Herrschaften, Erster Ankunft, Aufnahme, Fortstammung und hoher Befreundung mit Kayser- König- Chur- und Fürstlichen Häusern...* Nürnberg, 1668. 1331–1334.

14. kép. Sigmund von Birken: *Spiegel der Ehren des Höchstlöblichsten Kayser- und Königlichen Erzhauses Oesterreich...* Nürnberg, 1668. 1325. [Könyvillusztráció, rézmetszet.] (Lásd 70. j.)

mannsdorf an der Leithe melletti mezőn 1515. július 16-án történt ünnepélyes találkozásáról egy illusztrációt is találunk (14. kép),⁷¹ amelyen a lovon ülő, hosszú hajú II. Lajos és a szakállas I. Zsigmond, illetve az egymással szembefordított gyaloghintókban elhelyezkedő II. Ulászló és I. Miksa látható.

Az illusztrátor Cuspinianus szövegére támaszkodott, hiszen leírása szerint mind II. Ulászló („Jussus est rex manere in sua lectica...”), mind I. Miksa („prodiit obuiam Caesar Regibus, in lectica adornata”) gyaloghintón, hordszéken [lectica] érkezett.⁷² A központi jelenettől kissé távolabb egy hintót látunk, amelyben Jagelló Anna ül.⁷³ A kompozíció némi változtatással, tükörfordítottan és gyengébb kivitelben megjelent Andreas Lazarus von Imhof (1656–1704) történetíró többkötetes világtörténetének 1695-ben kiadott 4. kötetében is.⁷⁴

71 Birken: *Spiegel der Ehren*, 1325. Vö. Szabó Károly: A vegyes házakbeli királyok kora. In: *Az Osztrák–Magyar Monarchia*, III. 133.; Szalay–Baróti: *A magyar nemzet története*, 327.; Bartos: *II. Ulászló*, 77–78. 40. tétel.

72 *Rerum germanicarum*, 600. Vö. Ortvyay: Mária, 45–46.

73 Vö. Hermann: *Az 1515. évi Habsburg–Jagelló*, 31–34. A szélütése után még betegeskedő II. Ulászlót hordszéken vitték az I. Zsigmond királlyal 1515. március 24-én Pozsony mellett történt találkozóra is. „Maga Ulászló pedig, Magyarország királya, a fiával, Lajossal fogaton ment elébe, követte őt a kalocsai, a váci, a boszniai, a szerémi püspök és egész nemessége, hazai szokás szerint a legdíszesebb fölszerelésben. A mezőn, ahol érkező fivérért meglátta, megparancsolta, hogy a fogatról tegyék le a földre egy hordszékre, és Lengyelország királya testvéri öleléssel könnyekre fakasztotta. A csodás tehetségű Lajos király megcsókolta nagybátyját, és a legkedvesebben fogadta, az öreg királyt visszatették a fogatra, fia, Lajos lóra szállt, és nagybátyjával a bal oldalán nagy beszélgetés közepette bevonult a városba, számtalan lovas, nemes és kocsi haladt előttük.” Cuspinianus: *Napló*, 142.

74 [Andreas Lazarus von Imhof:] *Neu-eröffneten Historischen Bilder-Saals*. IV. *Das ist: Kurtze, deutliche und unpassionirte Beschreibung Der Historiae Universalis...* Nürnberg, 1695. 237.

A magyar király követei megkérlik I. Miksától Habsburg Mária kezét

II. Lajos és Habsburg Mária eljegyzéséhez kapcsolódik a *Weisskunig* egyik fametszete, amellyel a 19. század végén, illetve a 20. század első felében több magyarországi történeti kiadványban találkozunk.⁷⁵ Bár az uralkodó életét, házasságát, hadjáratait bemutató kéziratához 1514–1516 körül Augsburgban több mint 200 fametszet készült, a szöveg nyomtatásban csak 1775-ben jelent meg, a képekkel együtt.⁷⁶ Az említett illusztráció a képalírásként szerinti azt a magyar követséget mutatja be, amelyik I. Miksától megkérte unokája, Habsburg Mária kezét II. Lajos számára (15. kép).

A *Weisskunig* 1775-ös kiadásában ezzel a metszettel nem találkozunk, 150. számmal azonban a fentihez nagyon hasonló jelenet található, de ezen a képen a jobb oldali címerpajzson a portugál címert láthatjuk. Leírás, magyarázat nem tartozik a képhez.⁷⁷ Az 1888-as kiadásban már három, szinte teljesen megegyező kompozíciót látunk, amelyekeken azonban a címerek eltérőek és a kép alsó részén is látunk néhány apróbb különbséget. A képekhez itt sem kapcsolódik 16. századi leírás, magyarázat, a *Weitere Illustrationen* részben található. Alattuk azonban szerepel modern (1888-as) képalírás, amely szerint a 383. képen a portugál követek Eleonora (1498–1558) főhercegnő, a 384. képen a dán követek Isabella (1501–1526) főhercegnő, míg a 385. képen a magyar követek Mária főhercegnő kezét kéri meg.⁷⁸ Mindhárom főhercegnő Szép Fülöp gyermeke, tehát I. Miksa unokája volt. Máriát 1515-ben jegyezte el II. Lajos, Habsburg Eleonora 1518–1521 között portugál királyné volt, Izabella pedig 1514-ben névlegesen, majd 1515-ben ténylegesen is II. Keresztély (1481–1559) dán király felesége lett.

A három különböző lánykérést bemutató takarékos újrahasznosítás technikai megoldása jól látszik a fametszeteken: a három térdelő alakot, illetve a jobb oldali címertartó heroldot ábrázoló rész mindhárom metszeten – éppúgy, ahogy az 1775-ös kiadás illusztrációján – éles fehér kontúrral elválik a kép többi részétől: az egybefüggő, fekvő, illetve álló formátumú téglalap alakú, három különböző variációban kifaragott részt utólag rögzítették az eredeti, részleges fadúchoz. Az eljárás nyomon követhető a bécsi Albertinában

75 Szendrei János: Magyar viseletképek címeres leveleinkben. *Archaeologiai Értesítő* 11 (1891) 389.; Szalay-Baróti: *A magyar nemzet története*, 315. A kép szerepel még Fraknói: *A Hunyadiak és a Jagellók kora*, 381. A címertartó alakját közli *Magyar viseletek története*, XXXVIII. 46. tábla. 2. kép; Elekes Lajos: Királyi és főúri udvar. In: *Magyar művelődéstörténet*. I–V. Szerk. Domanovszky Sándor. Bp., 1939–1942. II. (Magyar renaissance) 299.

76 *Der Weiss Kunig. Eine Erzählung von den Thaten Kaiser Maximilian des Ersten*. Hrsg. aus dem Manuskripte des kaiserl. königl. Hofbibliothek. Wien, 1775.

77 Az 1775-ös kiadás két online példányában is csak a portugál címeres fametszet szerepel. Vö. <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/maximilian1775/0001>; <https://archive.org/details/derweisskunigein00trei/page/n641/mode/2up>. (Legutóbbi megtekintés: 2024. május 28.)

78 *Der Weisskunig*. Nach den Dictaten und eigenhändigen Aufzeichnungen Kaiser Maximilians I. Zusammenge stellt von Marx Treitzsauerwein von Ehrentreit. [Hrsg. Alwin Schultz.] In: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*. 6. Hrsg. Ferdinand Grafen zu Trauttmansdorfs-Wiensberg. Wien, 1888. 383–385. képek.

15. kép. A magyar követek megkérlik I. Miksától Habsburg Mária kezét. 1514–1516 körül, fametszet. Der Weisskunig. Nach den Dictaten und eigenhändigen Aufzeichnungen Kaiser Maximilians I. Zusammengestellt von Marx Treitzsauerwein von Ehrentreitz. [Hrsg. Alwin Schultz.] In: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*. 6. Hrsg. Ferdinand Grafen zu Trauttmansdorfs-Wiensberg. Wien, 1888. 385. (Lásd 78. j.)

őrzött eredeti fadúc formáján is, amelyen az alsó részek éppen olyan alakban hiányoznak, ahogy azt a lapokon a fehér kontúrok jelzik (16. kép).⁷⁹

⁷⁹ Albertina [Bécs] Ltsz. HO2006/461. ([https://sammlungenonline.albertina.at/?query=search=/record/objectnumbersearch=\[HO2006/461\]&showtype=record#/query/7be5e909-2b49-4d3c-8dda-98a9fd73d2d3](https://sammlungenonline.albertina.at/?query=search=/record/objectnumbersearch=[HO2006/461]&showtype=record#/query/7be5e909-2b49-4d3c-8dda-98a9fd73d2d3). Legutóbbi megtekintés: 2024. május 30.) A fadúccra Bánfi Szilvia hívta fel a figyelmemet.

16. kép.

A *Weisskunig* lánykérését
ábrázoló jelenetének fadúca.
Bécs, 1514–1516 körül.
[*Weisskunig* (*Weißkunig*):
Albertina. Graphische
Sammlung. DG2012/129/101.]

Az eltérő címerábrázolások mellett különböző mértékű eltéréseket láthatunk a két uralkodó trónja előtt térdeplő három követ és a jobb oldali címertartó ruházatának megformálásában is. Míg a fedetlen fejű portugál és dán követek ruhája majdnem teljesen megegyezik a két fametszeten, a magyar követek fejedőt, s a másik két képhez hasonló mintázatú köpenyük felett derekukra erősített, hangsúlyosan ábrázolt kardot viselnek. Bár a három kép megegyező kompozíciója elvben kérdésessé tenné a képi idézet autentikusságát, az, hogy a fametsző nemcsak a címereket cserélte ki, hanem a követek ruháját is megváltoztatta az illusztrációkon, jelzi, hogy valamennyire törekedett a megkülönböztető nemzeti specifikumok bemutatására.

Királyok találkozása a *Weisskunig* illusztrációján⁸⁰

Krzysztof Szydlowiecki lengyel kancellár 1523-as, a budai királyi udvarban tett látogatásának eseményeit megörökítő naplója 2004-ben megjelent magyar nyelvű kiadásának egyik illusztrációja alatt a következő képaláírás olvasható: *Az 1515-ös bécsi kongresszusra érkező három uralkodó, II. Ulászló, II. Lajos, Zsigmond és velük szemben Miksa császár.*⁸¹ Az illusztráció eredetije szintén a *Weisskunighoz* készült (17. kép).

⁸⁰ Papp Júlia: Adatok II. Lajos magyar király tévesen számontartott, bizonytalan azonosítású és lappangó ábrázolásaihoz. *Ars Hungarica* 47 (2021) 373–379.

⁸¹ Krzysztof Szydlowiecki kancellár naplója 1523-ból. Szerk. Zombori István. Bp., 2004. 381. 1. kép.

17. kép. Királyok találkozása. 1514–1516 körül, fametszet. Der Weisskunig.

Nach den Dictaten und eigenhändigen Aufzeichnungen Kaiser Maximilians I. Zusammengestellt von Marx Treitzsauerwein von Ehrentreitz. [Hrsg. Alwin Schultz.]

In: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*. 6.

Hrsg. Ferdinand Grafen zu Trauttmansdorfs-Wiensberg. Wien, 1888. 414.

A királyok találkozását bemutató kép az 1775-ös kiadásban 157-es számon szerepel, s azon kevés ábrázolás közé tartozik, melyhez nem kapcsolódik szöveges magyarázat. Az 1775-ös könyv végén található listában 12 képnél a vonatkozó oldalszám helyett a következő megjegyzés olvasható: „NB. Die mit * bezeichneten Figuren, sind nach dem ganzen

Werk zu setzen, und kann mit selben folgende Ordnung gehalten werden.”⁸² Az utolsó három képnél, amelyek között a 157-es számú is szerepel, ez olvasható: Zusammenkunft der Königen, azaz a királyok összejövetele, találkozása.

A kép ennél pontosabb témamegjelölése a *Weisskunig* 1888-as monografikus feldolgozásában⁸³ sem szerepel. Az uralkodók találkozását ábrázoló kép itt utolsóként, a 414. oldalon található, a konkordanciában utalva a korábbi megjelenések adataira: „Holzstock: 157, I. Ausgabe Seite: 308, II. Ausgabe Seite: 414.”⁸⁴ Az illusztrációk többsége alatt olvasható, hogy mit ábrázolnak, az utolsó lapoknál (401–414.) azonban – köztük tehát a 414-esnél is – semmiféle képaláírás nincs, a tanulmány szerzője nyilván nem tudta egyértelműen meghatározni a képek témáját. A metszet fadúcát őrző bécsi Albertina online adatbázisában is címként csak a következő szerepel: „Der „Weißkunig” Kaiser Maximilians I.: Zusammentreffen des weißen Königs mit drei unbekanntem Königen und ihrem Gefolge in einer Landschaft”. Az adatbázis szerint az 1514–1516 között készült, 22,3 × 19,7 × 2,3 cm méretű fadúc (I. sz. HO2006/462.) Leonhard Beck munkája.⁸⁵ Felmerül tehát a kérdés, hogy a fametszet valóban az 1515-ös Habsburg–Jagelló kettős eljegyzés számos korabeli és későbbi műalkotáson megörökített eseménysorozatának egyik jelenetét ábrázolja-e. Ellentmondani látszik ennek, hogy a *Weisskunig* Miksa életének fontosabb mozzanatait nagyjából kronológiai sorrendben 1513-ig mutatta be, s az, hogy sem az 1775-ös, sem az 1888-as kiadás képmagyarázatában nem találunk utalást a témára.

A *Weisskunig* szövegében ugyanakkor értelemszerűen számos magyarországi kapcsolódást találunk, hiszen mind I. Miksa apja, III. Frigyes (1415–1493), mind I. Miksa szoros – hol ellenséges, hol szövetségesi-rokoni – kapcsolatban állt a magyar uralkodókkal, akiket a regényben Zöld Királyokként [Gruen Kunig] említettek.⁸⁶ Elképzelhető tehát, hogy a magyar vonatkozású illusztrációk közé tartozik a *Weisskunig* királyok találkozását ábrázoló fametszete is. I. Miksa, illetve a bécsi kongresszusra érkező Jagelló uralkodók, II. Ulászló, I. Zsigmond lengyel király és az ekkor 9 éves II. Lajos trautmannsdorfi találkozója előtt a császár megparancsolta, hogy „a széles síkra telepítsenek egy hatalmas fát, amelyet már messziről megláthat, ez alatt óhajt a királyokkal találkozni”.⁸⁷ Az eseményről a naplójában részletesen beszámoló Cuspinianus pontosan leírja a találkozó helyét: „Itt volt egy kissé kiemelkedő domb, jobbra az erdő, balra egy csipkebokorral és vadrózsával borított he-

82 *Der Weiss Kunig*, [310.] (<https://archive.org/details/derweisskunigein00trei/page/n329/mode/2up>. Legutóbbi megtekintés: 2024. május 30.) [A táblázat néhány digitalizált kiadásban nem szerepel.]

83 *Der Weisskunig*. Nach den Dictaten.

84 Uo. 551.

85 <https://sammlungenonline.albertina.at/#/query/492872bb-7dbc-4949-8e91-1c6a781a15f9>. (Legutóbbi megtekintés: 2024. május 30.)

86 Vö. Júlia Papp: *The Woodcuts of Weisskunig connected to Hungary. Kniha* (2022) 145–167. A zöld király a nevét – úgy tűnik – szép zöld ruhájáról kapta. „Der plab kunig practicieret auch haimlichen, und mit seinen grossn listen pracht er ainen kunig in sein gesellschaft, der was gar schön in gruen beklaidt, darumb wird er der gruen kunig genennt; derselb guen kunig krieget an underlaß au fain weise geselschaft in ainem andern kunigreich, das dann des jungweisen kunigs prueder zugehöret...” *Der Weisskunig*. Nach den Dictaten, 269.

87 Cuspinianus: *Napló*, 147.

gyecske.”⁸⁸ Bár a *Weisskunig* fametszetén Cuspinianus leírásához hasonlóan egy dombos területet látunk, s a háttérben feltűnik egy nagy fa is, az ábrázolás többi része nem egyezik meg a napló bejegyzésével: a lóháton ülő Miksához három, szintén koronát, palástot viselő, lóháton ülő uralkodó közelít. Cuspinianus leírása szerint II. Lajos és I. Zsigmond valóban lóháton érkezett a találkozóra, II. Ulászlót és a császárt azonban – mint láttuk – gyaloghintón vitték a helyszínre. I. Miksa portréja értelemszerűen megegyezik a *Weisskunig* többi lapjáról jól ismert arcvonásokkal, a három király arcvonásai azonban sematikusak, bár a középső lovas fiatalabbnak látszik a másik kettőnél, arcvonásaikból tehát nem következtethetünk kilétükre. Mivel a négy király találkozását bemutató metszet 1514 és 1516 körül készült, elképzelhető, hogy a művész külön megrendelést kapott az 1515-ös fontos esemény megörökítésére. Az ábrázolást tehát nem azonosíthatjuk minden kétséget kizáróan az 1515-ös királytalálkozó jelenetével, ahogyan azt sem állíthatjuk, hogy biztosan nem azt elevenítette meg.

A kettős eljegyzés I. Miksa 16. századi innsbrucki síremlékének 23. reliefjén

A kettős eljegyzés jelenete – jóval később, az 1560-as években, de részben az *Ehrenpforte* ábrázolásának kompozícióját átvéve – feltűnik majd I. Miksa Innsbruckban található síremlékén is.⁸⁹ A császár annak érdekében, hogy uralkodásának fontos eseményeit megőrizze az utókor emlékezetében, központi propagandája fontos elemévé tette az irodalmat, a történetírást, illetve az új technikát, a sokszorosított grafikát. Az önéletrajzi ihletésű regényeit (*Freydal*, *Weisskunig*, *Theuerdank*) díszítő illusztrációk, valamint a megrendelt sokszorosított grafikai munkák (*Genealogie*, *Triumphzug*, *Ehrenpforte*) többsége azonban haláláig csak részben készült el. A megvalósult ábrázolások a 16–17. században népszerűek voltak, a 18–19. században pedig a hagyomány tisztelete mellett történeti-tudományos vizsgálatukra is egyre nagyobb hangsúly került.⁹⁰

I. Miksa emlékezete fenntartásának fontos elemeként tekintett síremlékére is. Bár a munkálatok Konrad Peutinger (1465–1547) udvari humanista vezetésével már 1502-ben

⁸⁸ Cuspinianus: Napló, 147.

⁸⁹ A síremlék óriási irodalmából lásd pl. Gottfried Primisser: *Denkmähler der Kunst und des Alterthums in der Kirche zum heiligen Kreuz zu in Innsbruck*. Innsbruck, 1812.; Elisabeth Scheicher: *Das Grabmal Kaiser Maximilians I. in der Innsbrucker Hofkirche*. Wien, 1986. (Österreichische Kunsttopographie 47) 359–426.; *Werke für die Ewigkeit*, 12–13., 123–142.; Christoph Haidacher – Dorothea Diemer: *Maximilian I. Der Kenotaph in der Hofkirche zu Innsbruck*. Innsbruck–Wien, 2004. [A síremléssel foglalkozó korábbi irodalom: 62–64.]; Frenzel: *Kenotaph*; Gulyás Borbála: *Bocskay György kalligráfus művészete*. Bp., 2020. 178–205.; Božić-Ćosić: *Hrvatski grbovi*, 78–81.

⁹⁰ Stefan Krause: „zum staeten Andenken diesen dem Herze Oesterreichs unvergeßlichen Kaisers”. Zur Rezeption Kaiser Maximilians I. In: *Kaiser Maximilian I. Der letzte Ritter und das höfische Turnier*. Hrsg. Sabine Haag et al. Mannheim–Regensburg, 2014. [Kiállítási katalógus] 196–197. Lásd pl. Primisser: *Denkmähler der Kunst*.

elkezdődtek,⁹¹ a síremlék csak az 1580-as években lett készen. I. Miksa földi maradványai nem a kenotáfiumnak (üres sír) helyet adó, 1553–1563 között épített innsbrucki Hofkirchében, hanem a bécsújhelyi Szent György-templomban található. A síremlék első tervei nemcsak időben estek egybe a *Triumphzug* és az *Ehrenpforte* tervezésével és kivitelezésével, hanem tematikailag is kapcsolatban álltak. I. Ferdinánd 1527-ben Esztergomban kelt utasítása szerint a tumbát az *Ehrenpforte* metszetei alapján készített bronzreliefek díszíték.⁹²

A bécsi udvari építőmester, Hermes Schallautzer⁹³ (1503–1561) 1555–1556-ban készített terveit az itáliai Francesco Terzio (1523 körül – 1591) módosította, javaslatára a tumba reliefjeit nem bronzból, hanem fehér márványból készítették el.⁹⁴ Nemcsak a reliefek tervezett anyaga változott meg, hanem az az elképzelés is, hogy a síremlék reliefjeinek előképe az *Ehrenpforte* I. Miksa életét bemutató 24 fametszete legyen. Az új programot összeállító Georg Sigmund Seld (1516–1565) alkancellár néhány történetet kihagyott, másokat átírt, illetve újakat vett fel. Az *Ehrenpforte* jeleneteiből végül 11 került át a síremlékre, háromnál pedig tartalmi egyezést találunk.

A reliefek rajzainak elkészítésével az 1560-as évek elején a kölni származású Florian Abelt bízták meg, aki I. Ferdinánd császár fia, az 1547-től az 1560-as évek közepéig cseh helytartóként a prágai királyi várban kormányzó II. (Tiroli) Ferdinánd főherceg szolgálatában állt. Seld ránk maradt feljegyzésében, amelyben részletes utasításokat írt le a kompozíciókra vonatkozóan, s közzétette a reliefek alá írandó, antikizáló latin szövegeket is,⁹⁵ öt reliefnél – köztük az 1515. évi kettős eljegyzést bemutató 23. táblánál – találkozunk az *Ehrenpfortéra* utaló „Maneat pictura antiqua”, vagyis maradjon a régi kép megjegyzéssel: „23. Conventu cum Hungariae ac Poloniae regibus Viennae habito contractisque hinc inde matrimoniis nepotibus ipsius via acqirendis amplissimis Hungariae ac Boemiae regnis strata. Maneat pictura antiqua.”⁹⁶ A reliefek elkészítését a két kőfaragó, Bernhard és Ar-

91 Heidrun Lange-Krach: Konrad Peutinger und Kaiser Maximilian I. In: *Maximilian I. 1459–1519. Kaiser. Ritter. Bürger zu Augsburg*. Hrsg. Heidrun Lange-Krach. Augsburg, 2019. 147–155.

92 Schönherr: *Urkunden und Regesten*, I. CXXV. 1730. tétel.

93 Schallautzer bécsi lapidáriumáról és a köveket ismertető illusztrált kiadványáról újabban lásd pl. Bánfi Szilvia: A sokszorosított grafika szerepe Raphael Hoffhalter tipográfus tevékenységében. *Művészettörténeti Értesítő* 68 (2019) 9–10.; Gulyás: *Bocskay György*, 180–181. Egy Schallautzert ábrázoló érmet lásd Fritz Dworschak: *Wiener Porträtmedaillen des XVI. Jahrhunderts. Mitteilungen des Vereines für Geshichte der Stadt Wien* 7 (1927) 98. Taf. I. 9. kép.

94 Václav Bůžek: *Erzherzog Ferdinand als Statthalter von Böhmen. Residenz, Hof, Alltagsleben und Politik*. In: *Kaiser Ferdinand I.*, 283.; *Kaiser Ferdinand I.*, 556–557. XI.13. tétel; Dorothea Diemer: *Kaiser Maximilians Kenotaph in der Innsbrucker Hofkirche. Seine Vorgeschichte, seine Entstehung und seine Künstler*. In: *Haidacher–Diemer: Maximilian I.*, 43.; Dirk Jacob Jansen: *Strada’s Role in Projects Initiated by Emperor Ferdinand I*. In: Dirk Jacob Jansen: *Jacopo Strada and Cultural Patronage at The Imperial Court*. Leiden, 2019. (Rulers & Elites 17) 343–345.; Gulyás: *Bocskay György*, 185–186.

95 Österreichisches Staatsarchiv. Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Hausarchiv Familienakten. Kart. 17. Konv. 2. 50–63. Közli Primisser: *Denkmähler der Kunst*, 86–94.; Dr. David Ritter von Schönherr: *Geschichte des Grabmals Kaisers Maximilian I. und der Hofkirche zu Innsbruck*. In: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen*, 11. 266–268. Vö. Haidacher–Diemer: *Maximilian I.*, 82–83.; Jansen: *Strada’s Role*, 344.; Gulyás: *Bocskay György*, 187. A reliefek feliratait, illetve a síremlék koncepcióját tartalmazó más korabeli feljegyzésekről lásd Gulyás: *Bocskay György*, 191.

96 Schönherr: *Geschichte des Grabmals*, 268.; Szentesi: *First Meeting*, 401. 54. j.

18. kép. I. Miksa síremlékének 23. reliefe. Az 1515. évi bécsi kettős eljegyzés.
Innsbruck, Hofkirche.

nold Abel (Florian Abel testvérei) halála után Alexander Colin (1527 körül – 1612) szobrász⁹⁷ folytatta, aki 1566 márciusára befejezte a munkát, elkészült mind a 24 relief.⁹⁸ A tartalmi különbségek mellett a formai kidolgozásban is jelentős eltérések figyelhetők meg az *Ehrenpforte* metszetei és a síremlék reliefjei között. A csatajelenetek alakokban jóval gazdagabbak, a tájképek kiterjedtebbek, a városok és épületek részletgazdagabbak, a fametszetek jelzesszerűen ábrázolt eseményeit a reliefeken nagy tömegek bevonásával, bonyolult térelrendezéssel mutatták be.

Az innsbrucki síremlék 23. reliefe⁹⁹ az 1515. július 22-én Bécsben tartott, kettős dinasztikus eljegyzést ábrázolta (18. kép). Az eseményen – mint láttuk – részt vett II. Ulászló testvére, I. (Öreg) Zsigmond lengyel király is, akinek fontos szerepe volt a házassági szerződések megkötésében. Mivel Jagelló Anna későbbi férje, I. Ferdinánd ezen az eseményen nem volt jelen, sem az *Ehrenpfortén*, sem a síremlék domborművén nem szerepel. A fametszet és a márványrelief jelenetén számos eltéréssel találkozunk, annak ellenére, hogy

97 Vö. Helga Dressler: *Alexander Colin*. Karlsruhe, 1973.

98 Gulyás: *Bocskay György*, 196.

99 Primisser: *Denkmähler der Kunst*, 22.; Szalay-Baróti: *A magyar nemzet története*, 328.; Ortvay: *Mária*, 64–65. oldal közötti kép; Gozdzik: *A Jagelló-házból származó*, 15.; Frenzel: *Kenotaph*, 54–55.; Christoph Haidacher: *Maximilians Leben und Taten in 24 Bildern. Die Marmorreliefs am Grabdenkmal des Kaisers mit kunsthistorischen Beschreibungen der Reliefs von Dorothea Diemer*. In: Haidacher–Diemer: *Maximilian I.*, 179–182.; Szentesi: *First Meeting*, 401–402. 54. j.; Erdős: *II. Lajos ikonográfiája*, 125. 8. kép. Legújabban lásd Papp Júlia: *A Habsburg–Jagelló kettős eljegyzés (1515) ábrázolása*, 101–122.

a síremlék *reliefje* azok közé tartozott, amelyeknek az *Ehrenpfortét* kellett volna követnie. Az *Ehrenpforte* metszetén (11. kép) egy szabadtéri jelenetet látunk, amelyen csupán a szereplők mögötti függöny, illetve a bal felső rész feltehetően Albrecht Dürer által rajzolt, antikizáló építészeti eleme határolja a teret.¹⁰⁰ A kép bal oldalán császári ornátusban I. Miksa áll, aki unokája, Mária kezét fogja, akire a mellette álló vőlegény, Lajos szeretettel néz. A kép közepén II. Ulászlót látjuk, amint átfogja lánya, Anna vállát, jobb oldalon pedig II. Ulászló testvére, I. Zsigmond áll, támogatóan figyelve a jelenetet. A kép kompozíciója rokonságot mutat azokkal a színpadszerű, elől nyitott dobozhoz hasonló, hordozható, efemer emelvényeken elrendezett élőképekkel, amelyeket a 15. század végi – 16. század eleji, elsősorban németalföldi ünnepi felvonulások alkalmából állítottak fel. A típusról szemléletes képet adnak a II. (Őrült) Johanna (1479–1555) kasztíliai királynő, Szép Fülöp felesége, 1496. évi brüsszeli királynői bevonulása (*Joyeuse Entrée*) eseményeit bemutató, Berlinben őrzött miniatúrák.¹⁰¹ Az *Ehrenpfortén* az 1515-ös eljegyzés jelenete kompozicionális hasonlóságot mutat például a berlini kódex szintén egy házasságkötést ábrázoló, *Salamon fogadja a fáraó lányát* című élőképeivel. A taglejtések és a tekintetek mindkét képen középre irányulnak, s mindkét jelenet pillanatfelvételnéppen mutat be egy-egy fontos történelmi eseményt. Azt, hogy a hasonlóság feltehetően nem véletlen, jelzi, hogy az *Ehrenpforte* talapzatán található szövegben a képmezők elrendezésével kapcsolatban többször találkozunk a 'stellagia' szóval, amely a latinizált változata volt az élőképek hordozható, ideiglenes állványát jelentő, francia és németalföldi területen elterjedt *stellagie* vagy *stellage* színházi szakkifejezésnek.¹⁰²

Az innsbrucki síremlék *reliefjén* ezzel szemben egy mozgalmas tömegjelenettel találkozunk (18. kép), amely összhangban van a szemtanú Cuspinianus leírásával: 1515. július 22-én „megrendezték az eljegyzés napját a hercegek és a királylányok között, ezért az egész nemesség a királyokkal együtt összegyülekezett a várban,¹⁰³ ki-ki hódolatteljesen, ahogy tudott, legragyogóbban feldíszítve, nemcsak ruházattal, hanem drága nyakláncokkal, úgynevezett klenódiumpokkal...”¹⁰⁴ A kép elő-, illetve középterét elfoglaló főszereplők elhelyezkedése ugyanakkor egyértelműen az *Ehrenpforte* jelenetének a hatását mutatja, azzal a különbséggel, hogy I. Miksa itt jobbával megfogja Anna jobb kezét (*dextrarum iunctio*), annak jelzéseként, hogy két fiúunokája valamelyike számára szimbolikusan maga jegyzi el II. Ulászló lányát. A *relief* alkotója az uralkodók előtt elhelyezett királyi címereket is átvette a fametszetről. Cuspinianus a Burgban lejátszódott jelenet leírásakor nem említette a püspököket, a Szent István-dómban történt ünnepélyes eseményről beszámolva azonban felsorolta a magas rangú egyházi vezetőket: „Bal oldalon helyezkedett el elől

100 Lüken: Kaiser Maximilian I., 460.

101 Uo. 481. A miniatúrákat tartalmazó kódex a berlini Kupferstichkabinettben, 78 D 5 jelzeten található. Lásd még *Kaiser Maximilian I.* [Michel–Sternath], 60–61. 11a–b. tételek; Eva Michel: Zu einer gedächtnüß hie auf Erden. Albrecht Altdorfers Triumphzug für Kaiser Maximilian. In: *Maximilians Ruhmeswerk*, 387–388. Farbtafel 20–21.

102 Lüken: Kaiser Maximilian I., 480–483.

103 A latin szövegben 'ad arcem' szerepel. Az esemény a Hofburgban volt.

104 Cuspinianus: Napló, 156.

Tamás esztergomi bíboros, apostoli oldalkövet, Máté, a gurki bíboros, apostoli követ...”,¹⁰⁵ s felsorol 14 másik, jelen lévő püspököt. Florian Abel – úgy tűnik – kombinálta a két jelenetet, ugyanis a Hofburgban játszódó esemény ábrázolásának bal oldalán, az előtérben látható a két bíboros, Bakócz Tamás, illetve Matthäus Lang von Wellenburg, akinek I. Miksa kedvelt diplomatájaként kiemelkedő szerepe volt az 1515-ös bécsi kongresszus szervezésében, s aki 1521. május 6-án salzburgi érsekként majd I. Ferdinánd és Jagelló Anna háromnapos ünnepséggel megkoronázott linzi esküvőjét is celebrálja.¹⁰⁶

Bár a hangsúlyos belső dekorációjú termet nagy valószínűséggel nem azonosíthatjuk az esemény helyszínével, a Hofburggal, a *reliefen* találkozunk néhány, a témához illő képi utalással: az ajtó fölött például Hymen, a házasság istenét, illetve a magyar címert láthatjuk. Az sem tűnik véletlennek, hogy a falakat feltehetően a Trója-regényt ábrázoló falikárpitok díszítik,¹⁰⁷ mivel a 16. század első évtizedében I. Miksa udvari tudósai egy része a rómaiakig, másik része a trójaiakig vezette vissza a Habsburg-ház őseit.¹⁰⁸

II. Lajos portréja mind az *Ehrenpforte* két jelenetén – a kettős eljegyzésén (11. kép), illetve ahol Miksa rokonságának tagjaként szerepel –, mind az innsbrucki síremlék márvány domborművén (18. kép) hasonló ikonográfiai típust követ: mindhárom képen koronát és vállig érő haját visel. A gyermek II. Lajosról feltehetően 1515 körül, tehát 9-10 éves korában készült említett arcképeken vagy a fül aljáig érő, egyenes, félhosszú hajjal (a Kunsthistorisches Museumban őrzött festmények, illetve Hieronymus Beck von Leopoldsdorf *Porträtbuchjának* képe, 8–9. kép), vagy vállára és mellére omló, hullámos hajjal (Strigel II. Lajos-portréja és I. Miksa családját ábrázoló festménye, 6–7. kép) láthatjuk.

A kettős eljegyzés a 19. századi osztrák művészetben

A 19. században a Habsburg Birodalom egyik fénykorának tartott időszak, I. Miksa uralkodása eseményeit, köztük a kettős fejedelmi eljegyzést számos képzőművészeti alkotás elevenítette fel.¹⁰⁹ A Grazban őrzött Dietrichstein-féle festménymásolatról 1820-ban Ludwig Ferdinand Schnorr von Carolsfeld (1788–1853) egy litográfiát készített (*Nuptia Dietrichsteiniana*) (19. kép), míg Karl Ruß (1779–1843) egy intim családi jelenetben mutatata be I. Miksa, II. Ulászló és I. Zsigmond tárgyalását a kettős eljegyzésről.

105 Cuspinianus: *Napló*, 156.

106 Heilingsetzer: *Ein Baustein*, 70–71. Az 1521-es linzi esküvőn részt vett Johannes Cuspinianus is, Caspar Ursinus Velius pedig ugyanebben az évben *De nuptiis Ferdinandi* címmel 180 hexameterből álló költeményt jelentetett meg. Uo. 71.

107 Frenzel: *Kenotaph*, 54.; Diemer: *Kaiser Maximilians Kenotaph*, 51.

108 Alphons Lhotsky: *Apis Colonna. Fabeln und Theorien über die Abkunft der Habsburger*. Ein Exkurs zur *Chronica Austriae* des Thomas Ebendorfer. *Mitteilungen des Instituts für Geschichtsforschung und Archivwissenschaft in Wien* 55 (1944) 171–245.; Karl Schmid: „Andacht und Stift”. Zur Grabmalplanung Kaiser Maximilians I. In: *Memoria. Das geschichtliche Zeugniswert des liturgischen Gedenkens*. Hrsg. Karl Schmid – Joachim Wollasch. München, 1984. (Münstersche Mittelalter-Schriften 48) 756–757.

109 Eckart Vanca: *Aspekte der Historienmalerei des 19. Jahrhunderts in Wien*. Wien, 1973. [Doktori disszertáció] 67. 63. j.

19. kép. Die Hochzeit von Siegmund von Dietrichstein mit Barbara von Rottal im Jahr 1515. In: Ludwig Ferdinand Schnorr von Carolsfeld: *Nuptia Dietrichsteiniana*. 1820. Albertina. Graphische Sammlung. DG1942/227. [Litográfia.]

A majdnem 150 darabból álló, 1826 és 1832 között készült *Bilder zur Geschichte von Wien* című sorozat tollrajzán¹¹⁰ a középen ülő I. Miksa megfogja a két Jagelló uralkodó kezét, unokái (itt a valóságtól eltérően Mária mellett Ferdinánd is megjelenik) mögüle figyelik az eseményt. Annát apja, II. Lajost pedig nagybátyja, a lengyel király vonja magához.

A kettős eljegyzés jelenete szerepelt egy Anton Ziegler (1793–1869) által 1837-ben, illetve 1838-ban megjelentetett történeti kiadványban is, az ábrázolás azonban inkább az I. Miksa és Jagelló Anna közötti ceremóniára koncentrált, II. Lajos és Habsburg Mária a központi jelenet mögött csak mellékszereplőként tűnik fel (20. kép).¹¹¹

20. kép. *Gallerie aus der Österreichischen Vaterlandsgeschichte in Bildlicher Darstellung*. Hrsg. Anton Ziegler. Wien, 1837. 48. kép. [Könyvillusztráció, litográfia.] (Lásd 111. j.)

¹¹⁰ Österreichische Nationalbibliothek (= ÖNB) Bildarchiv. Pk 783c. 138.

¹¹¹ *Gallerie aus der Österreichischen Vaterlandsgeschichte in Bildlicher Darstellung*. Hrsg. Anton Ziegler. Wien, 1837. 48. kép.

21. kép. *Vaterländische Immortellen aus dem Gebiete der österreichischen Geschichte, der alten, mittleren, neuern und neuesten Zeit gesammelt...*
Hrsg. Anton Ziegler.
Wien, 1839. 82. kép.
(Lásd 113. j.)

A 91 illusztrációt tartalmazó kötetben több önálló írást találunk I. Miksa életéről és uralkodásáról: az eljegyzési jelenet az 1513 és 1518 közötti eseményeket bemutató szövegrész előtt kapott helyet.¹¹²

Johann Nepomuk Geiger (1805–1880) a *Vaterländische Immortellen* című, 1839-ben szintén Anton Ziegler által kiadott történelmi sorozathoz készített tollrajzon, illetve a kiadványban található litográfián az 1515. évi királytalálkozót örökítette meg (21. kép).

II. Ulászló és I. Miksa – Cuspinianus említett leírásának megfelelően – gyaloghintóban ül, míg I. Zsigmond lován ülve nyújtja kezét a két uralkodó felé. A háttérben egy hintóban Anna, elől pedig szintén lovon ülve a kilencéves Lajos látható. Az eseményeket egy négyoldalas leírás (*Die Doppelheirath zu Wien, zwischen Maximilians Enkel und Wladislaws Kindern. Jahr 1515.*) ismerteti.¹¹³ A Dietrichstein–Rottal-féle esküvőt ábrázoló festményről 1844-ben

112 Az illusztráció – a megjelenési adatok közlése nélkül – szerepel egy ismeretterjesztő jellegű munkában. Sigrig-Maria Größing: *Maximilian I. Kaiser – Künstler – Kämpfer*. Wien, 2002. 240–241. oldal között.

113 *Vaterländische Immortellen aus dem Gebiete der österreichischen Geschichte, der alten, mittleren, neuern und neuesten Zeit gesammelt...* Hrsg. Anton Ziegler. Wien, 1839. 82. kép. Vö. Carl L. Wiesboeck: *Peter J. N. Geiger's Werke oder Verzeichniss saemmtlicher Radirungen, lithographischen Feder- und Kreidezeichnungen...* Leipzig, 1867. 77. 183. tétel; Cornelia Reiter: *Wie im Wachen Traume. Zeichnungen, Aquarelle, Ölskizzen der deutschen und österreichischen Romantik*. Salzburg, 2006. [Állománykatalógus] 85. 192. tétel; Uő: *Peter Johann Nepomuk Geiger und seine gezeichneten Geschichtsbilder*. Wien, 2020. 39–40. 20. tétel, 464. 53. tétel. Ltsz. 7895. Ziegler és

22. kép. Die Doppelheirath zu Wien.
In: *Vaterländische Bilder-Chronik aus der Geschichte des österreichischen Kaiserstaates*. III. Hersteller Anton Ziegler. Wien, 1846. 182. kép.
[Könyvillusztráció, litográfia.]
(Lásd 115. j.)

– a Dietrichstein család történelmi reprezentációjának részeként – Carl Agricola (1779–1852) rajza nyomán Robert Theer (1808–1863) készített litográfiát.¹¹⁴

Az 1515-ös bécsi események ábrázolásával egy 1846-ban szintén Anton Ziegler által kiadott történelmi munkában is találkozunk.¹¹⁵ A sorozat harmadik kötete I. Miksa uralkodásának bemutatásával kezdődik. A több nyelven – köztük magyarul is – feliratozott litográfiák egy-egy rövid leírást illusztrálnak. A *Doppelheirath zwischen Maximilians Enkeln und Wladislaws Kindern* című szövegrészhez (15–17.) a 182. számú, *Die Doppelheirath zu Wien* című illusztráció (22. kép) kapcsolódik, míg az utána következő, valójában korábban történt eseményt bemutató fejezetet (*Zusammenkunft des Polen- und Ungarnkönigs mit Maximilian*, 17–19.) a 181. számú kép (*Zusammenkunft des Polen- und Ungarnkönigs mit Maximilian zu Wien*) jeleníti meg (23. kép).

Geiger együttműködéséhez vö. *Történelem – kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatáról*. Szerk. Mikó Árpád – Sinkó Katalin. Bp., 2000. [Kiállítási katalógus] 538. [Sinkó Katalin.]

114 Polona Vidmar: *Vorfahr oder König? Zur Rezeption der Porträts des 17. Jahrhunderts unter Franz Josef Fürst Dietrichstein (1767–1854)*. *Acta Historiae Artis Slovenica* 26 (2021) 90–91. Az ÖNB Bildarchivjának online adatbázisa szerint Robert Theer a litográfiát Leopold Bucher festménye nyomán készítette. <https://onb.wg.picturemaxx.com/?16756386081222671803>. (Legutóbbi megtekintés: 2024. május 27.)

115 *Vaterländische Bilder-Chronik aus der Geschichte des österreichischen Kaiserstaates*. III. Hersteller Anton Ziegler. Wien, 1846.

23. kép.
 Zusammenkunft
 des Polen- und
 Ungarnkönigs mit
 Maximilian zu Wien.
 In: *Vaterländische
 Bilder-Chronik aus
 der Geschichte des
 österreichischen
 Kaiserstaates.*
 III. Hersteller Anton
 Ziegler. Wien,
 1846. 181. kép.
 [Könyvillusztráció,
 litográfia.]
 (Lásd 115. j.)

Az illusztrációk sorrendje tehát – a leírásokkal ellentétben – megfelel az események kronológiájának: először a királytalálkozó, majd a kettős eljegyzés ábrázolása szerepel a kiadványban. A találkót bemutató kép előterében a fiatal Lajos királyt látjuk lóháton, míg a középrészben a lovon ülő I. Zsigmondot, illetve a gyaloghintóban helyet foglaló II. Ulászlót és I. Miksát. II. Ulászló a kezében tartott edényt nézegeti: talán utalás ez arra, hogy Cuspinianus leírása szerint I. Miksa 1515. július 23-án – tehát valójában a július 16-i királytalálkozó után – Ulászlónak, mint láttuk, egy művészi kidolgozású, régi ezüstkorsót vagy kancsót adott. A templomban játszódo eljegyzési jelenet főszereplője itt is I. Miksa és Jagelló Anna.

A királytalálkozó eseményét August Eisenmenger (1830–1907) is megörökítette a Bécs-től nem messze fekvő Schloss Hernsteinban. A korábbi épületből 1727–1730-ban kialakí-

24. kép.
August Eisenmenger:
Az 1515. évi bécsi
királytalálkozó.
Schloss Hernstein,
1870 körül.

tott kastélyt 1830-ban Rainer főherceg (1783–1853) szerezte meg, majd az 1850-es évek második felében fia, Lipót Lajos főherceg (1823–1898) – I. Ferenc József (1830–1916) unoka-öccse – megbízásából Theophil von Hansen (1813–1891) tervei szerint historizáló (angol gótika) stílusban vadászkastéllyá építették át. Az 1870-es években készített, az *Ahnensaal* falain elhelyezett, vászonra festett olajfestmények – az első jelentős 19. századi dinasztikus portrészorozat – a Habsburg-ház tagjait örökítették meg I. Rudolftól (1218–1291) II. Ferdinándig (1578–1637), illetve III. Lipót (1351–1386) osztrák herceg és I. Miksa esetében az életükből vett egy-egy fontos jelenetet mutattak be. A művész III. Lipótot egy 1376-ban rendezett bázeli ünnepség, míg I. Miksát az 1515-ös királytalálkozó aranybrokát-hermelin palástot viselő központi szereplőjeként ábrázolta, mindkét esetben hangsúlyozva a diplomáciai kapcsolatok fontosságát a birodalom építésében (24. kép).¹¹⁶

Moritz Alois Becker (1812–1887) pedagógus, topográfus néhány évvel később egy gazdagon illusztrált albumot jelentetett meg Hernsteinről, amelynek illusztrációit részben Franz Alt (1821–1914) akvarelljei nyomán Ludwig Michalek (1859–1942) készítette.¹¹⁷

¹¹⁶ *Hernstein in Niederösterreich. Sein Gutsgebiet und das Land im weiteren Umkreise... II/1. Die Bewirtschaftung. Industrie. Handel und Verkehr. Das neue Schloß Hernstein. Topographie.* Hrsg. M. A. Becker. Wien, 1889. 160., 164.; Vancsa: *Aspekte der Historienmalerei*, 168–178.; *Mythen der Nationen. Ein Europäisches Panorama.* Hrsg. Monica Flacke. Berlin, 1998. 278.; Werner Telesko: *Geschichtsraum Österreich. Die Habsburger und ihre Geschichte in der bildenden Kunst des 19. Jahrhunderts.* Vienna, 2006. 307–309., 488. 300. j. [Korábbi irodalommal]; Verena Benedek: *Schloss Hernstein. Über Hansens historistische Räume, ihre Ausstattung und ihr Interieur.* Wien, 2008. [Doktori disszertáció] 28–29.; Gabriele Handl – Christian Handl: *Schloss Hernstein.* Berndorf, [2018.] 81.

¹¹⁷ *Album von Hernstein. Illustrationen zu Hernstein in Niederösterreich. Sein Gutsgebiet und das Land im weiteren Umkreise.* Hrsg. M. A. Becker. Wien, 1882. Vö. Telesko: *Geschichtsraum Österreich*, 307.

25. kép. Václav Brožík [Wenzel von Brozik]: *Tu felix Austria nube*. Prága, 1896, olaj, vászon, 430 × 730 cm. Belvedere. Ltsz. 2768a-b. (Lásd 120. j.)

A kiadványban az *Ahnensaal*ról több kép is szerepel. Egy színes nyomat Franz Alt akvarellje alapján a dísztermet ábrázolja, míg Ludwig Michalek 1880 körül a saját rajzai alapján készített két metszeten a festményeket – köztük az 1515-ös királytalálkozót bemutató jelenetet –, egy harmadikon pedig az Eduard Bitterlich (1833–1872) által festett mennyezeti freskó díszítését láthatjuk J. Kaiser rajza nyomán. Hernstein kastélyának gyűjteményében található Eisenmengernek a Habsburg-portrékhoz készült előtanulmányai.¹¹⁸

Az 1515-ös királytalálkozót jelenítette meg az a kis méretű, mozgalmas kompozíciójú festmény, amelyet 1880 körül a lengyel Jan Matejko (1838–1893) készített, s amelynek előterében a lóháton érkező fiatal II. Lajost látjuk. I. Ferenc József 1880. szeptember 2-án – galíciai körutazása során – felkereste Matejko krakkói, Flórián utcai lakását, ahol a festő a császárnak ajándékozta a képet. A műalkotás feltehetően nem került a császári gyűjteménybe, ma bécsi magántulajdonban őrzik. Az uralkodói látogatást Juliusz Kossak (1824–1899) lengyel történelmi festő egy akvarellen meg is örökítette: a képen Matejko a császárnak mutatja a festőállványra helyezett, díszes keretű festményt. Kossak akvarellsorozata Rudolf főherceghez (1858–1889) és feleségéhez, Stefániához (1864–1945), majd 1945-ben Pannonhalmára, végül ismeretlen körülmények között a krakkói Nemzeti Múzeumba [Museum Narodowe w Krakowie] került.¹¹⁹

118 Telesko: *Geschichtsraum Österreich*, 308., 487. 303. j. Vö. Ilsebill Barta-Fliedl – Stefan Körner – Peter Parenzan: *Wissenschaftliches Inventarverzeichnis*. 2002. *Schloß Hernstein. Niederösterreich im Auftrag der Wirtschaftskammer*. Wien, 2002. 42skk.

119 Petneki Áron: „Oh az ecset nagy szónok!” *Jan Matejko és a magyarok*. [Göd,] 2018. 19., 60–63. Köszönöm Petneki Áronnak a kép történetével kapcsolatos információkat. Mivel Stefánia főhercegnő és második férje, Lónyai Elemér (1863–1946) a második világháború végén a Pannonhalmi Bencés Főapátságban kapott menedéket, birtokaikat és műkincseiket az apátságban adományozták.

A bécsi Stephansdombban tartott kettős eljegyzést 1896-ban készített, *Tu felix Austria nube* című, monumentális (430 × 730 cm) festményén¹²⁰ Václav Brožík [Wenzel von Brozik] (1851–1901) történeti festő is megörökítette (25. kép), amelynek részleteihez I. Miksa innsbrucki síremlékének említett 23. reliefsjét is felhasználta.¹²¹

A reprezentatív festményről, amelyhez a szereplők azonosítását elősegítő nyomtatott „kulcs”-ot (*Personenschlüssel*) is mellékeltek,¹²² kiváló minőségű heliogravür másolat készült Josef Löwy (1834–1902) udvari fényképész és kiadó műhelyében.

Az 1515. évi Habsburg–Jagelló kettős eljegyzés a hazai képzőművészetben ezzel szemben nem vált népszerűvé, az esemény ábrázolásával a 19. század végi – 20. század eleji történelmi összefoglaló művek és monográfiák említett illusztrációin kívül nemigen találkozunk. Ennek okát részben talán abban kereshetjük, hogy a Jagelló-korszak történetírásunkban – egészen az utolsó évtizedekig – a hanyatlás és zűrzavar időszakaként jelent meg, szemléletes ellenpontjaként az erős, virágzó Mátyás-kornak. Az 1490 és 1526 között eltelt évtizedek eseményei közül jószérivel csak a mohácsi csata és olykor a Dózsa-féle parasztfelkelés képzőművészeti megjelenítésével találkozunk. A Habsburg Birodalommal közös történelmünk képi recepciójára – elsősorban a 18. században – találunk példákat: elég, ha a 17. század végi felszabadító háború Habsburg-vezetéssel kivívott magyarországi győzelmeinek ábrázolásait említjük. Igaz, a 19. századi hazai nemzeti-függetlenségi törekvések felerősödésének időszakában ezeknek az eseményeknek az emléke is elhalványult, a Habsburgokkal kötött 1515. évi dinasztikus szövetség ábrázolása pedig bele sem került a történeti festészet tématarába. A Habsburg–magyar szövetség egy másik történelmi példáját ugyanakkor – IV. (Kun) László (1262–1290) és Habsburg Rudolf (1218–1291) közös győzelmét a cseh Ottokár király felett a morvamezei csatában (1278) – a 19. században is többször ábrázolták: Than Mór (1828–1899) *Kun László átadja Ottokár fiát a foglyokkal együtt Habsburg Rudolfnak a morvamezei csata után* (1873) című, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium történeti képpályázatára beadott monumentális alkotásán megörökített jelenetet például már a kortársak is a kiegyezés és a dualizmus történeti előképeként értelmezheték.¹²³

120 Österreichische Galerie [Belvedere] Ltsz. 2768a–b. Vö. Flacke: *Mythen der Nationen*, 277–278. A9. kép; Tel-esko: *Geschichtsraum Österreich*, 348–349. Abb. 18.; *Kaiser Maximilian I.* [Michel–Sternath], 120., 122.; *The Last Knight*, 60.

121 Gozdzik: *A Jagelló-házból származó*, 15.; Bartos: *II. Ulászló*, 55. 27. tétel.

122 ÖNB Bildarchiv und Grafiksammlung. Pk 353. 67a. Vö. Flacke: *Mythen der Nationen*, 277. A10. kép; Bachschweller: *Barbara von Rottal*, 84–85.

123 „Hogy a morvamezei csatával a Habsburg-ház jövőbeli felemelkedése indult meg, s ebben őt egy vele egyenrangú nemzet katonai helytállása támogatta, további népszerű szerzők nyomtatékosítják és vésik majd folyamatosan a köztudatba. 1867-hez közeledve ez a meggyőződés szerves része lesz a magyar állam történeti megalapozása és legitimációja körüli érvrendszernek.” *A magyar művészet a 19. században. Képzőművészet*. Főszerk. Sisa József. [Szerk. Papp Júlia – Király Erzsébet.] Bp., 2018. 548. [Király Erzsébet.]

CONTENTS

STUDIES

- Balázs Kertész** Royal Stay, Fair and City Charters Three Additions to the Medieval History of Székesfehérvár 5
- Éva B. Halász** Family Relations and Family Networks of Slavonic Nobles in the Late 15th and Early 16th Centuries 23
- Gábor Mikó** The Letter Book of King Matthias I. in the Collection of Johann Georg Scwandtner 35
- Júlia Papp** Representation of the Habsburg–Jagello Double Engagement in Vienna in 1515 in 16th–19th Century Art 45
- Gábor Demeter – László Tompa** Differences in the Living Conditions of the Serf Population on 18th Century Estates 85
- László Göncz** The Issue of the Muravian Region at the 1919 Peace Conference 121
- Kornél Farkas – Kriszta Rosu** The Recovery of Hungarian Art Objects Displaced during WORLD WAR II, in the Period between 1946 and 1949 155

IN MEMORIAM

- Miklós Konrád** György Haraszti (1947–2023) 185
-

E számunk szerzői

Demeter Gábor, tudományos főmunkatárs, HUN–REN BTK TTI, Délkelet–Európa története osztály ● Farkas Kornél, történész–főmuzeológus, Szépművészeti Múzeum ● Göncz László, történész, nyugalmazott tudományos munkatárs, Nemzetiségi Kutatóintézet Lendvai Kutatócsoport [Ljubljana] ● B. Halász Éva, tudományos főmunkatárs, HUN–REN – Magyar Nemzeti Levéltár – Szegedi Tudományegyetem Magyar Medievisztikai Kutatócsoport ● Kertész Balázs, tudományos főmunkatárs, Városi Levéltár és Kutatóintézet [Székesfehérvár] ● Konrád Miklós, tudományos főmunkatárs, HUN–REN BTK TTI, Újkori osztály ● Mikó Gábor, tudományos főmunkatárs, HUN–REN BTK, Magyar Medievisztikai Kutatócsoport; egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történeti Intézet, Középkori Történeti Tanszék ● Papp Júlia, tudományos főmunkatárs, HUN–REN BTK Művészettörténeti Intézet, 19. századi építészeti és képzőművészeti osztály ● Rosu Kriszta, művészettörténész ● Tompa László, segédlevéltáros, Budapest Főváros Levéltára

(HUN–REN BTK TTI = HUN–REN [Magyar Kutatási Hálózat] Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet)

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

HUN–REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda

Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék

E-mail: bardi.erzsebet@abtk.hu, terjesztes@abtk.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt

(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)

1053 Budapest, Magyar u. 40.

Telefon: +36-30-203-1769

E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely
hírlapkézbcsítő postahivatalnál.

**HUN
REN**

**BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET**

Ára: 1200 Ft

Előfizetőknek: 1000 Ft

